

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва та бізнесу
Кафедра фундаментальних та спеціальних дисциплін

Завойський Дмитро Михайлович
ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕННЯ МІСЦЕВИХ
БЮДЖЕТІВ ТА НАПРЯМИ ЇХ УДОСКОНАЛЕННЯ

Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа, страхування та
фондовий ринок
Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи
ФМСчм-21
Д.М. Завойський

_____ (підпис)

Науковий керівник
к.е.н., доцент Андрушків Р.Ю.

_____ (підпис)

Кваліфікаційну роботу допущено
до захисту
« » _____ 2024р.

Зав. кафедри Л.В. Дерманська

Чортків – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ОСНОВНИХ АСПЕКТІВ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ	6
1.1. Місцеві бюджети як основа фінансової незалежності територій в умовах децентралізації.	6
1.2. Правове регулювання податкових надходжень в ході формування бюджетів територіальних громад.	12
Висновки до розділу 1.	16
РОЗДІЛ 2. ПОДАТКОВІ НАДХОДЖЕННЯ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПРАКТИЦІ ФОРМУВАННЯ ДОХІДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ	18
2.1. Оцінка доходів місцевих бюджетів: проблематика формування в сучасних умовах	18
2.2. Аналіз податкових трансформацій та їх вплив на доходи місцевих бюджетів на прикладі Чортківської ОТГ.	23
Висновки до розділу 2.	29
РОЗДІЛ 3. ОКРЕСЛЕННЯ НАПРЯМКІВ ПОКРАЩЕННЯ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В КОНТЕКСТІ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ	31
3.1. Міжнародний досвід застосування управлінських підходів в контексті податкових надходжень місцевих бюджетів.	31
3.2. Удосконалення формування місцевих бюджетів: прозорість та антикризові заходи в умовах війни.	36
Висновки до розділу 3.	42
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	44
СПИСОК ВИКОРСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	48

ВСТУП

Актуальність теми. Найважливішою ознакою демократичного розвитку країни є наявність в ній місцевого самоврядування здатного забезпечити ефективне функціонування територіальних громад, вирішувати питання соціально-економічного розвитку. Така здатність потребує відповідного фінансового забезпечення та дотримання принципу децентралізації влади. Згідно чинного законодавства держава гарантує дохідну базу місцевого самоврядування, яка має бути достатньою для забезпечення населення послугами на рівні мінімальних соціальних стандартів. Проте нинішня модель бюджетних відносин в Україні характеризується надмірною централізацією податкових надходжень, асиметрією між зобов'язаннями та доходами органів місцевого самоврядування. Тому питання оптимального розмежування податкових надходжень між бюджетами різних рівнів набувають особливої актуальності в умовах реформування бюджетного та податкового законодавства, які ніби то спрямовані на бюджетну децентралізацію.

Проблеми щодо формування доходів місцевих бюджетів досліджувались у працях багатьох вітчизняних вчених, серед яких на особливу увагу заслуговують фундаментальні дослідження В. Дем'янишина, М. Данилишин, О. Кириленко, В. Кравченка, А.Крисоватого, І. Луніної, К. Павлюк, Г. Поляка, В. Федосова, Г. Старостенко, Л. Тарангул, І. Ускова, С. Юрія та ін. Однак, не зважаючи на наявність великої кількості досліджень у цій сфері, практичні аспекти формування податкових надходжень місцевих бюджетів потребують подальших досліджень, що пов'язане з прийняттям змін до Бюджетного та Податкового кодексів України.

Метою дослідження є з'ясування сутності і ролі податкових надходжень у формуванні доходів місцевих бюджетів в умовах бюджетної децентралізації.

Завдання окреслюють низку питань, необхідних для повного розуміння цієї складної мети:

- розкрити сутність місцевих бюджетів за умов децентралізації;

- розкрити основні правового регулювання податкових надходжень в ході формування бюджетів територіальних громад;
- провести оцінку доходів місцевих бюджетів в сучасних умовах;
- здійснити аналіз податкових трансформацій та їх вплив на доходи місцевих бюджетів;
- окреслити міжнародний досвід застосування управлінських підходів в контексті податкових надходжень місцевих бюджетів для застосування дієвих інструментів у вітчизняній практиці;
- надати рекомендації удосконалення формування місцевих бюджетів.

Об’єктом дослідження є податкові надходження місцевих бюджетів України.

Предметом дослідження є теоретичні й практичні основи формування доходів місцевих бюджетів України за рахунок податкових надходжень.

Методологічною основою Теоретико-методологічну основу дослідження склали фундаментальні положення економічної науки та теорії фінансів. Методологічною основою для обґрунтованості та достовірності дослідження податкових надходжень доходів місцевих бюджетів України стали такі загальнонаукові методи: системний підхід – для теоретичного визначення сутності податків у процесі узагальнення праць вчених та науковців; оцінки податкових надходжень у складі доходів місцевих бюджетів; методи 5 порівняльного аналізу та синтезу – для виявлення тенденцій у процесі оцінки динаміки та структури податкових надходжень місцевих бюджетів; статистичні методи (групування, порівняння) у процесі оцінки ролі податкових надходжень у складі доходів місцевих бюджетів України; графічний – для відображення основних результатів дослідження.

Інформаційною базою становлять наукові праці вчених, монографії, наукометричні фахові видання, законодавчі та нормативні акти, звітні дані Міністерства фінансів України, аналітичні матеріали Державної казначейської служби України, Державний веб-портал бюджету для громадян.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці рекомендацій щодо удосконалення методики формування доходів місцевих бюджетів за податковими надходженнями. Здійснено комплексну оцінку складу та структури податкових надходжень місцевих бюджетів України за 2019–2023 рр., що дало змогу запропонувати шляхи ефективного управління ними.

Практична значимість полягає у розробці рекомендацій щодо удосконалення методики формування доходів місцевих бюджетів за податковими надходженнями. Здійснено комплексну оцінку складу та структури податкових надходжень місцевих бюджетів України за 2019–2023 рр., що дало змогу запропонувати шляхи ефективного управління ними.

На основі проведеного дослідження опубліковано тези доповіді на тему «Фіскальна децентралізація в контексті фінансової спроможності місцевого самоврядування» у Збірнику тез доповідей XIV студентської науково-практичної конференції «Теоретичні та практичні аспекти стійкого розвитку економіки України», м. Чортків, 17 травня 2024 р. та тези «Фінансове забезпечення місцевих бюджетів: стан та перспективи» у Збірнику тез доповідей XV студентської науково-практичної конференції «Теоретичні та практичні аспекти стійкого розвитку економіки України», м. Чортків, 20 листопада 2024 р.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота містить 3 розділи, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел з 39 пунктів, 12 рисунків та 6 таблиць, додатки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ОСНОВНИХ АСПЕКТІВ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

1.1. Місцеві бюджети як основа фінансової незалежності територій в умовах децентралізації

В Україні досягнення фінансової самостійності та зростання територіальної конкурентоспроможності залежить від двох важливих аспектів. Реформування в напрямку децентралізації є першочерговим аспектом, який суттєво збільшив права та обов'язки влади місцевого рівня стосовно соціально-економічного піднесення територій громад. Другий аспект – незвичайна ситуація, спричинена війною, яку розпочала сусідня країна-агресор.

Децентралізація саме та реформа, яка є однією із найуспішніших в Україні, трансформувала механізми взаємодії центральної та місцевої влади в контексті фінансової сфери. Зміцнення фінансової незалежності та спроможності місцевих громад до самодостатнього розвитку є важливим елементом підтримки конкурентоспроможності різних регіонів. В умовах децентралізації та підвищення ролі місцевої автономії спостерігається трансформація місцевих бюджетів у важливі інструменти підвищення рівня конкурентоспроможності усіх регіонів. Фінансова стабільність, яка досягається на рівні місцевих бюджетів є основою для підвищення якості життя мешканців та сприяє соціально-економічному зростанню на різних рівнях влади.

Сьогодні розв'язана росією війна в Україні створює низку ризиків для фінансової стабільності місцевих бюджетів і є вагомим фактором, що позначається на конкурентоспроможності території держави. Здатність органів влади місцевого самоврядування адекватно реагувати на поставлені цілі і вимоги визначатиме їх спроможність реалізовувати соціально-економічні проекти й зміцнювати свою конкурентоспроможність та. За умов війни органи місцевої влади наштовхуються на проблеми досягнення належного рівня

фінансової незалежності своїх громад, підтримки життєво визначних сервісів для громадян та якісного втілення інвестиційних проектів, враховуючи при цьому значні обмеження та непередбачуваність, з якими стикається війна.

Місцеві бюджети є обов'язковою частиною фінансової системи будь-якої держави і виконують важливу роль у досягненні регіональної фінансової незалежності та конкурентоспроможності. Її роль та завдання змінюються залежно від економічної системи й її різновиду, цілей, що переслідуються в напрямку суспільного розвитку та принципів. Відповідно до Бюджетного кодексу України (п.34 частини першої статті 2) [8] місцевий бюджет України - це бюджет Автономної Республіки Крим, бюджет районів і областей, бюджет органів самоврядування місцевого значення, які формуються відповідно законодавству й стратегічним планом розвитку територій громад. Основним завданням місцевого бюджету є фінансова підтримка місцевих органів самоврядування та виконання економіко-соціальних платформ на території, що знаходиться під їх управлінням. З доходів і видатків формуються місцеві бюджети, а основами їх фінансування є дотації з державного бюджету, податкові надходження, інші доходи.

Сутність місцевих бюджетів доречно визначати з судження їх різноманітних сторін дії (рис.1.1.).

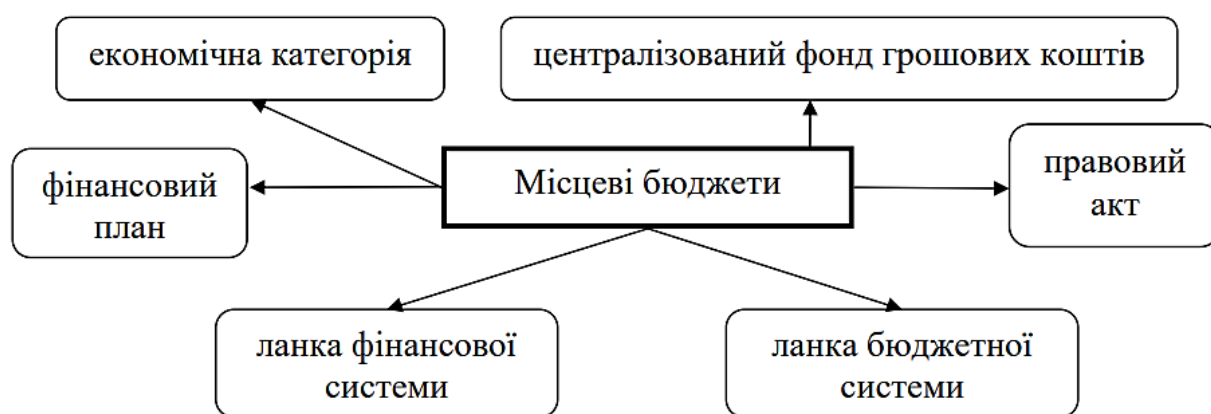

Рис. 1.1. Місцеві бюджети та їх змістові форми

Розглянемо детальніше дані сутнісні характеристики для визначення поняття місцевих бюджетів:

1. Економічна категорія - відповідно загальної думки практиків й науковців у вітчизняних фінансах, місцеві бюджети, в протиставу державним, не слід розкривати як стандартний економічний термін [17]. Підтвердженням подібної думки є обґрунтування місцевих бюджетів крізь призму простих об'єктів, що не належать до центрального загальнодержавного грошового фонду. Втім органи місцевого самоврядування, як і державні владні органи, належать до органів, робота яких забезпечує здійснення влади українським народом (ст. 5 Конституції України).

2. Нормативно-правовий акт - місцеві бюджети приймаються органами місцевого самоврядування відповідно до затвердженого порядку. Дотримання цього правила дозволяє муніципалітетам у автономній формі фінансувати перелік місцевих потреб на певний період (бюджетний період) за рахунок коштів, акумульованих різними способами. Таким чином законодавчо визначаються не тільки кількісні параметри руху коштів у бюджеті, а й уточнюються деталі фінансових відносин органів місцевого самоврядування з іншими суб'єктами.

3. Фінансовий план – документ, який визначає фінансові потреби та можливості місцевого самоврядування з точки зору розміру, умов і цілей (якщо застосовано). Відповідно до цього стандарту визначення місцевого бюджету наведено у статті 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»: «планування формування та використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій і повноважень місцевого самоврядування» [32];

4. Централізовані фінансові ресурси – традиційно органи державної влади вважаються центральними для накопичення частини вартості ВВП і повинні діяти в інтересах суспільства в цілому. Належність органів місцевого самоврядування до системи державного управління України означає, що рівносильно державному бюджету України, місцеві бюджети, є цільовими грошовими фондами центрального характеру, які формуються і використовуються відповідно до затверджених вимог.

Таким чином, ми вважаємо, що місцеві бюджети слід розглядати як вираження «національного бюджету», який є фундаментальною економічною категорією на місцевому (провінційному) рівні національної економічної системи та в системі національного управління. Цей підхід збалансовує важливість бюджетів на різних рівнях і, отже, інтереси, для яких потрібні такі ресурси (населення в цілому чи окремі громади).

Як засіб фінансової підтримки місцевих владних органів місцеві бюджети відіграють важливе значення у формуванні регіональної фінансової незалежності та конкурентоспроможності. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки новими пріоритетами регіональної політики визначає: посилення регіональної конкурентоспроможності, формування нових місць працевлаштування та підняття рівня зайнятості громадян із застосуванням прискорення регіонального економічного зростання та ефективного використання внутрішнього потенціалу, забезпечення умов для повернення трудових мігрантів на батьківщину. Підвищення регіональної конкурентоспроможності є однією з трьох найважливіших стратегічних цілей для досягнення окреслених задач [31].

Конкурентоспроможність регіону позначається його здатністю залучати інвестиції, розвивати свій економічний потенціал і конкурувати на ринку робочої сили й ресурсів. Рівень конкурентоспроможності регіону визначається різними факторами, включаючи інфраструктуру, належною якістю освіти й робочих ресурсів, бізнес-середовище, рівнем доступу до інноваційних інфраструктур, а також за рахунок інших чинників, які мають вплив на ефективність й стійкість розвитку регіону.

Фінансова незалежність території відображається в її здатності саморозвиватися та задовольняти власні фінансові потреби, не покладаючись на державний бюджет. На практиці фінансова незалежність досягається через здатність органів місцевого самоврядування досягати ефективного залучення фінансових ресурсів, стратегічно планувати доходи і видатки, розподіляти

кошти з метою досягнення далекосяжних цілей і реалізації задач регіонального становлення й розвитку.

Тому не можна недооцінювати значення місцевих бюджетів у фінансуванні регіонального розвитку, оскільки вони визначають ступінь самостійності та конкурентоспроможності регіонів усередині країни.

Виняткову увагу доцільно звернути на певні визначні ознаки місцевих бюджетів (рис. 1.1).

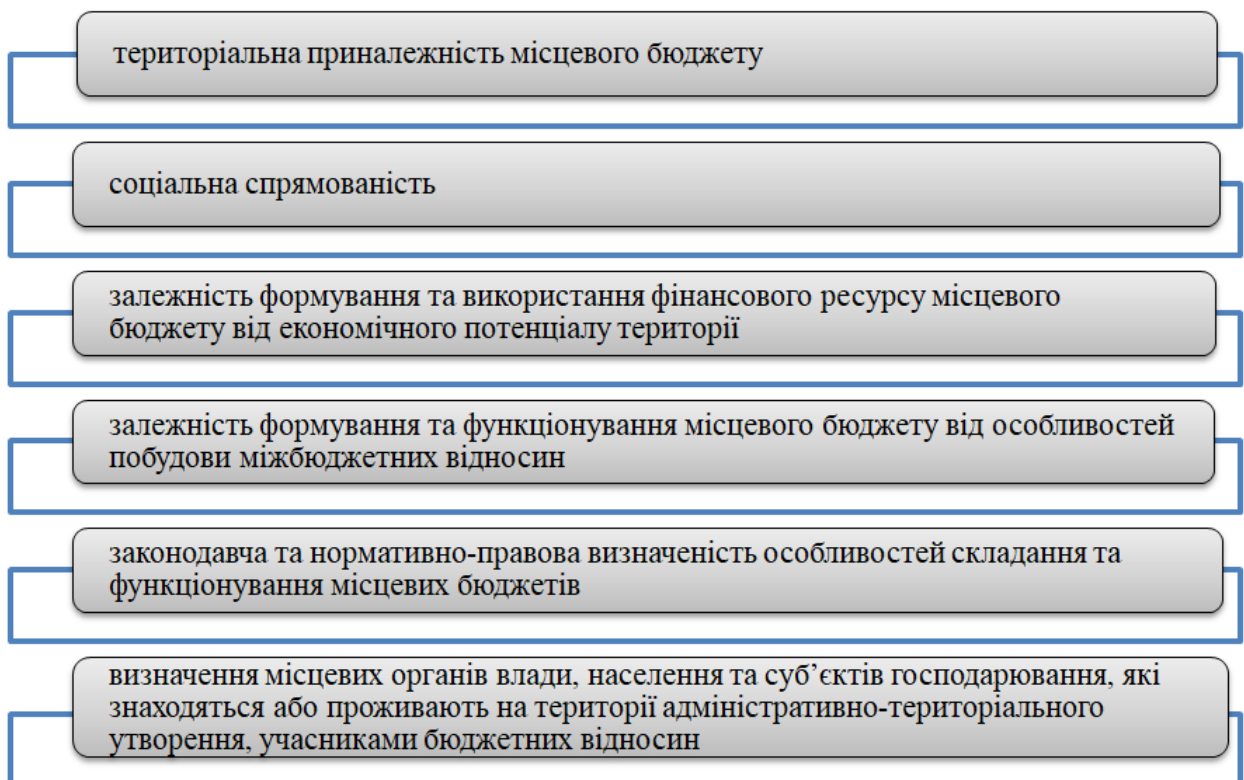

Рис. 1.1. Провідні характеристики, що притаманні місцевим бюджетам

Значний вплив на розвиток територіальних громад мають саме місцеві бюджети. Це основні джерела фінансування місцевих потреб у певних напрямках: освітньому, здравооохоронному, культурному, соціальному. Створення ОТГ дозволило малим громадам об'єднатися у великі громади з більшою кількістю населення та більшими ресурсами.

Через це органи місцевого самоврядування можуть покращити здійснення функцій, за які вони несуть відповідальність а саме:

– забезпечення надання якісних послуг населенню, враховуючи освітній, здравооохоронний, культурний та соціальний спектри;

- розширення інфраструктури, особливо доріг, закладів освіти, медицини та культури;
- залучення інвестицій та створення робочих місць.

Утворення територіальних громад є одним із основоположних засад реалізації процесу децентралізації в Україні. Метою цієї реформи є зміцнення місцевої автономії та покращення якості життя мешканців. Досягнення економічного зростання місцевої влади в Україні передбачає вирішення актуального завдання зміцнення фінансової бази місцевої влади шляхом збільшення податкових надходжень, особливо місцевих.

Можна зауважити, що фіскальна децентралізація в Україні дала позитивні результати та вплинула на розвиток громад за такими провідними напрямками:

1. Соціальний вплив. Це задоволення соціальних потреб громадян ресурсами міського бюджету і використання їх фінансуючи навчальні заклади, як-от дитячі садки, школи, професійно-технічних закладів освіти. Це гарантує всім жителям громади доступ до якісної освіти. Крім того, місцеві бюджети використовуються для фінансування медичних закладів, таких як лікарні, польові клініки та амбулаторії. Це гарантує, що всі жителі мають доступ до медичної допомоги. Місцеві бюджети націлені на соціальну допомогу пенсіонерам, малозабезпеченим, інвалідам та сім'ям з наявністю дітей, а також на фінансування закладів сфери культури, таких як бібліотеки, музеї, театри. Це дозволяє підвищити рівень життя, духовності й культури мешканців.

2. Економічний ефект. Це використання коштів бюджетів місцевого рівня для забезпечення економічного розвитку територіальних громад, а саме крізь призму інвестицій для виконання капітальних програм та можливості підтримки у фінансовому плані малих і середніх підприємств, які сприяють розвитку місцевої громади, появи нових місць для працевлаштування та приросту економічного потенціалу та конкурентоспроможності місцевих громад. Важливу прогалину у розвитку територіальних громад заповнюють інфраструктурні проблеми, тому кошти місцевих бюджетів виділяються на будівництво та ремонт доріг, освітлення, мостів, водовідведення тощо. Саме це

підтримує економічний розвиток територіальної громади та підвищує її інвестиційну привабливість.

3. Вплив на навколишнє середовище є особливо актуальним у сучасній ситуації, і кошти місцевих бюджетів спрямовуються на охорону навколишнього природного середовища, особливо на охорону атмосферного повітря, земельних та водних ресурсів, на здійснення заходів щодо зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферу, передбачає застосування інструментів для усунення забруднення та деградації й охорони земель, водних ресурсів від виснаження.

1.2. Правове регулювання податкових надходжень в ході формування бюджетів територіальних громад

Визначним кроком у ході децентралізації влади та фінансів в нашій державі стало об'єднання територіальних громад (ОТГ). Законотворці вирішили залучити до об'єднань жителів сіл, міст та селищ та надати їм більші фінансові можливості для власної діяльності. Ці заходи повинні дозволити муніципалітетам поступово задовольняти потреби своїх жителів за рахунок власних фінансових ресурсів. Згідно ст.6 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», територіальна громада села, селища, міста є: «...первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень ...» [33]. Отже, ст.4 Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» участь сіл, міст і селищ в ОТГ здійснюється відповідно до таких основних умов: склад ОТГ не може включати іншої громади зі своїм представницьким органом, місцевою автономією. Область ОТГ має бути неподільною. При добровільному об'єднанні ОТГ рішення ухвалюються з врахуванням історичних, етнічних, культурних та інших факторів, що мають вплив на економіко-соціальний розвиток ОТГ [30].

Підтримка та сприяння розвитку територіальної громади наданням потрібного фінансування видатків ОТГ законодавством встановлюється чіткі принципи складання бюджету громади. Аналізуючи норми Кодексу, можна сказати, що муніципальний бюджет є конкретним планом витрачання і формування фінансових ресурсів з метою виконання завдань і призначень, які покладені на органи місцевого самоврядування впродовж періоду бюджетування. Слід також зазначити, що не включаються до зведеного бюджету району бюджет громади не включається і зведеного бюджету міста, що розділило район [4, с.31].

Місцеві бюджети територіальних громад виконують багато функцій. Насамперед забезпечується формування необхідних фондів для функціонування органів місцевого самоврядування. Друга найважливіша функція бюджету - поділ даних коштів між ділянками економіки та ефективне їх використання. Функція третя бюджетів громад є управління функціонуванням підприємств і установ, підпорядкованих цим владним структурам.

Закон України «Про місцеве самоврядування» у ст. 26 й ст. 43 засвідчує, що процес утвердження певного бюджету місцевого значення є компетенцією місцевих рад. Це положення підтверджено в Конституції України, де чітко визначено повноваження, які надаються ОТГ. У ст. 143 Конституції України вказано, що безпосередньо територіальні органи сіл, міст і селищ або внаслідок утворення ними органів місцевого самоврядування можуть, серед іншого, підтверджувати бюджет відповідної територіальної одиниці, контролювати його виконання [17]. Тому, рішення про проект місцевого бюджету ОТГ, ухвалений виконавчим органом Верховної Ради, виноситься на обговорення та затвердження місцевим радам. Але на період чинного воєнного стану відповідні голови територіальних громад можуть керувати коштами місцевих бюджетів тільки тих територій, де немає бойових дій та діє військова адміністрація населених пунктів [7].

ОТГ створені адекватно нормам чинного законодавства та плану піднесення території муніципалітету, наділена аналогічними повноваженнями, характерними для міст обласного значення має пряму міжбюджетну залежність відносно державного бюджету. У цих бюджетах, крім доходів, зарахованих до бюджетів областей, селищ і міст обласного значення, враховується також 60% податку на прибуток [8]. Для цих бюджетів здійснюється горизонтальне коригування податкової стійкості та запроваджуються базові дотації (з державного бюджету місцевим бюджетам) або реверсні дотації (з місцевих бюджетів державним бюджетам). При розрахунку розміру дотацій враховуються такі показники, як чисельність населення, надходження податку на прибуток та індекс фіскальної стійкості бюджету. Зауважимо, що бюджети необ'єднаних муніципалітетів не можуть отримувати позабюджетні трансферти з державного бюджету.

Доходи бюджету ОТГ згідно Бюджетного кодексу України складаються з доходів загального фонду та спеціального фонду. Надходження з бюджету розвитку також спрямовуються до спеціального фонду.

Загальний фонд бюджету ОТГ включає такі надходження, як податок на прибуток, ПДФО, акцизний збір, державне мито, роялті за певну господарську діяльність та сертифікатів, виданих державою, доходи від оренди за користування комплексами та іншим спільним майном, засновниками якого є сільські, селищні та селищні ради; кошти від продажу нерухомого майна, майна, одержаного від територіальної громади в контекст дарування чи спадщини, а також валютних цінностей і коштів, право власності на які невідомо [8].

Доходи спеціального фонду бюджету ОТГ залучають плату за реєстрацію об'єктів спільного володіння, власні надходження бюджетної установи, що удержуються за рахунок коштів належного міського бюджету, надані з інших бюджетів субвенцій, такі як встановлені надходження зі спеціальних фондів, надходження в рамках програмної грантів й допомоги від ЄС, урядів іноземних

держав, міжнародних або донорських організацій та другі надходження, передбачені Державним бюджетом України [8] .

Готуючи держбюджет на 2024 рік, уряд вніс зміни до Бюджетного кодексу України стосовно міжбюджетного розподілу надходжень від так званого «військового збору» на доходи фізичних осіб, який сплачується із зарплати військовослужбовця. Під час повномасштабної війни «військовий» податок на доходи фізичних осіб став важливим джерелом фінансування місцевих бюджетів. Військовослужбовці, які отримували матеріальне забезпечення, мали сплачувати 18% ПДФО. При цьому 60% сплачених податків надходило до муніципалітетів, у яких зареєстровані оборонні підрозділи (до речі, у 2022-2023 роках цей відсоток тимчасово зріс до 64%).

Проте, таке стрімке зростання частини податку на доходи фізичних осіб у місцевих бюджетів в частині доходів створило багато проблем у забезпеченні доречного та ефективного розпорядку доходів місцевих бюджетів. Негативна реакція громади на доцільність витрачання коштів міського бюджету під час війни, систематичне нецільове використання коштів міського бюджету розпорядниками сформували підстави для трансформацій законодавчого регулювання розподілу доходів від податку на доходи фізичних осіб.

Найважливішою умовою створення ОТГ є дотримання чинного законодавства при складанні та виконанні бюджету. Керівництво виконанням рішень щодо місцевого міського бюджету здійснює Рада об'єднаної територіальної громади. Органи місцевого самоврядування несуть відповідальність за забезпечення відповідності показників ОТГ та затверджених бюджетів законодавству про бюджет, а також аналіз планів бюджету, кошторисів бюджетних установ та інших документів, які використовуються у бюджетному процесі. Відповідно до ст. 116 БКУ сформульовано список інцидентів недотримання законодавства бюджетної сфери, тоді як, ст. 117 розкриває заходи, котрих варто застосувати у випадку подібного порушення.

ОТГ володіє правом утверджувати власні механізми для досягнення відкритості та прозорості використання бюджетних коштів, що може ускладнити або навіть унеможливити зловживання. Вважаємо, варто запровадити системну процедуру обговорення бюджету, участі представників місцевих ЗМІ та обговорення на ключових етапів бюджетного процесу, щоб забезпечити прозорість розподілу місцевих фінансів в ОТГ, визначати видатки бюджету на рівні селища за участю старост, що включає склад виконавчого органу.

Висновки до розділу 1.

Вважаємо, що місцеві бюджети слід розглядати як вираження «національного бюджету», який є фундаментальною економічною категорією на місцевому (провінційному) рівні національної економічної системи та в системі національного управління. Цей підхід збалансовує важливість бюджетів на різних рівнях і, отже, інтереси, для яких потрібні такі ресурси (населення в цілому чи окремі громади).

Можна зауважити, що фіскальна децентралізація в Україні дала результати позитивного характеру та вплинула на піднесення громад за такими провідними напрямками: соціальний вплив, економічний ефект, вплив на навколишнє середовище.

Проаналізувавши нещодавні зміни в законодавчому регулюванні бюджетного управління в унітарних органах місцевого самоврядування, ми робимо висновок, що реформа централізації місцевого самоврядування дає можливість для якісних перетворень й ефективного розвитку сільських територій та муніципалітетів.

Бюджетування об'єднаної територіальної громади – складний процес, який включає кілька основних питань. Серед них недовіра жителів громади до органів місцевого самоврядування через нераціональне використання бюджетних надходжень та зниження фінансової грамотності. Особливо

гострим є питання нецільового витрачання коштів місцевими жителями та іншими органами місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. Бо в умовах обмеженості фінансових ресурсів таке явище спричинює явний дисбаланс інтересів держави відносно місцевих органів самоврядування.

Оскільки фінансова прозорість і відкритість відіграють важливу роль у бюджетному процесі, важливо розробити механізми моніторингу, забезпечення та звітності про відкритість шляхом регулярної публікації фінансових звітів та інформації в місцевих ЗМІ.

Особливу увагу слід звернути на посилення ролі громадськості у процесі незалежного моніторингу видатків місцевих бюджетів, враховуючи важливість ефективності видатків та їх відповідність ситуації воєнного стану в державі. Також важливо залучати ефективні державні інституції до поширення інформації про наповнення місцевих бюджетів та приділяти увагу підвищенню фінансової грамотності населення.

РОЗДІЛ 2. ПОДАТКОВІ НАДХОДЖЕННЯ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПРАКТИЦІ ФОРМУВАННЯ ДОХІДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

2.1. Оцінка доходів місцевих бюджетів: проблематика формування в сучасних умовах

Для дослідження сучасного стану бюджетної системи в Україні з точки зору місцевих бюджетів після окреслення законодавчих питань та визначення основних понять, доцільно провести аналіз структури місцевих доходів місцевих бюджетів в Україні (табл. 2.1).

Таблиця 2. 1

Оцінка структури та її динаміки в частині доходів місцевих бюджетів (2020–2023 рр., млн. грн.)

Показники	Період							
	2020		2021		2022		2023	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Податкові надходження	285571,55	60,57	346713,19	59,71	393460,65	70,88	434540,93	66,59
Неподаткові надходження	21462,55	4,55	27183,01	4,68	22041,15	3,97	36511,37	5,59
Доходи від операцій з капіталом	3473,08	0,74	3462,22	0,60	2275,99	0,41	3621,89	0,55
Від органів державного управління	160177,06	33,97	202733,29	34,91	136753,76	24,64	177385,20	27,18
Від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	146,40	0,03	36,04	0,01	223,26	0,04	197,96	0,03
Цільові фонди	649,36	0,14	571,40	0,10	342,29	0,06	351,77	0,05

Джерело: сформовано автором на основі [11]

Аналіз показав, що питому частину доходів бюджетів місцевих значення являють податкові надходження. Їх найбільша питома вага спостерігається у 2022 р. – 70,88%, у 2023 році даний показник у відношенні до загальних доходів зменшується до 66,59%, хоча сума податкових надходжень у

порівнянні з минулими періодами зростає. Також, дана частина місцевих бюджетів включає кошти від органів державного управління (у 2021 р. максимальна питома вага – 34,91%; далі йде на спад: 2022 р. – 24,64% й 2023 р. – 27,18%). Щодо неподаткові надходження максимальне значення у відсотках саме 2023 р. 5,59%, але вони займають найменшу частку у складі доходів місцевих бюджетів.

Зобразимо динаміку показників, що аналізуються наочно (рис. 2. 1), вони, передусім, пов'язанні з розповсюдженням COVID-19 та повномасштабним вторгненням росії на територію України.

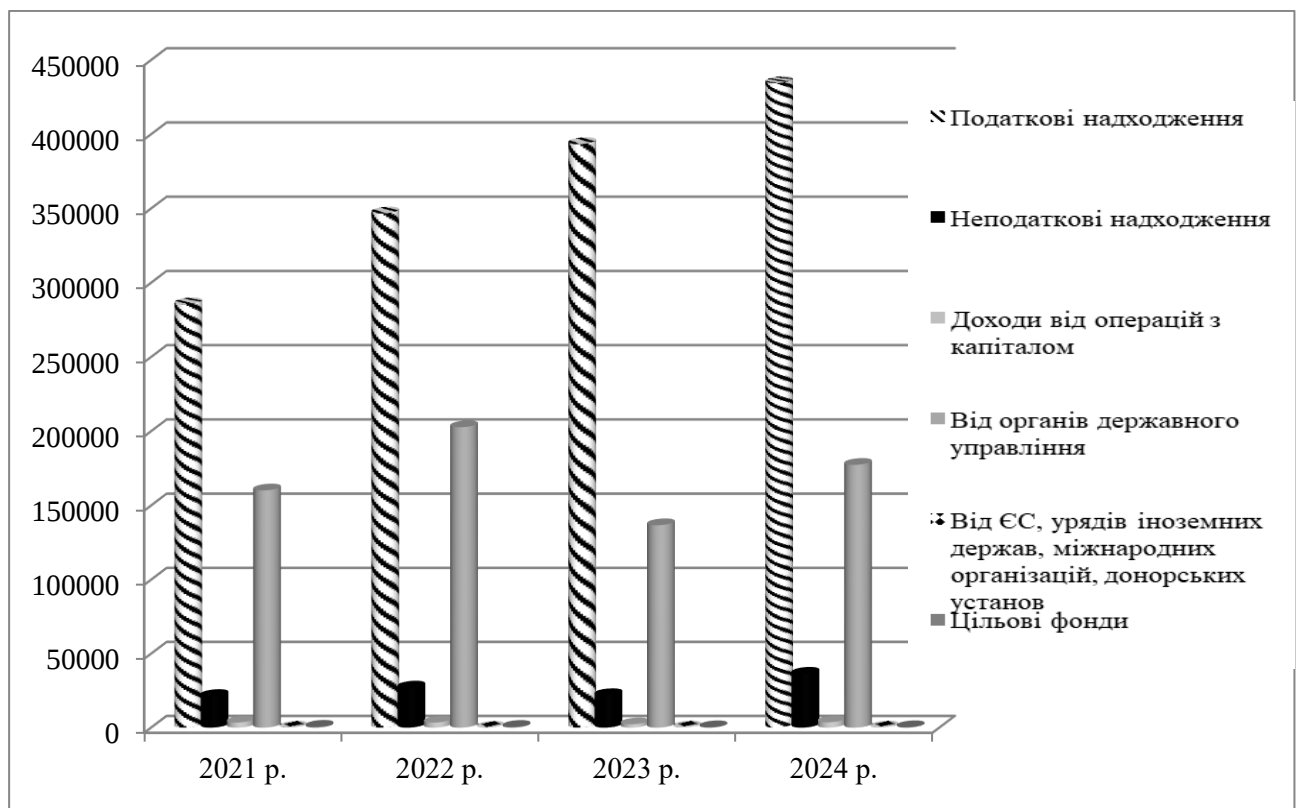

Рис. 2.1. Рух структури доходів в складі місцевих бюджетів за 2020–2023 рр.

Оскільки від належного виконання сформованого місцевого бюджету (табл. 2.2) залежить якість життя та добробут людей, дослідження цього аспекту є важливим для забезпечення стабільної фіскально-бюджетної діяльності в конкретному регіоні. Впродовж досліджуваного періоду спостерігається не виконання річного плану місцевих бюджетів, зокрема в частині доходів (2020 – 1,84%; 2022 – 6,30%; 2023 – 2,40%) та відповідно видатками з 2020 р. по 2023 р. відповідно (8,50%; 8,15%; 22,30%; 14,40%), за

виключенням 2021 р. – в секторі доходів місцевих бюджетів спостерігалось перевищення норми річного плану на 0,60% .

Таблиця 2.2

Стан виконання місцевих бюджетів (2020–2023 рр., млн. грн.)

Показники			Доходи		Видатки	
			Річний план	Виконано	Річний план	Виконано
Період	2020	млн. грн.	480298,78	471479,98	522521,73	478108,06
		%	-	98,16	-	91,50
	2021	млн. грн.	577004,88	580699,16	619888,01	569428,24
		%	-	100,60	-	91,85
	2022	млн. грн.	592334,60	555097,09	623491,96	484295,20
		%	-	93,70	-	77,70
	2023	млн. грн.	668880,17	652609,12	755825,56	646822,58
		%	-	97,60	-	85,60

Джерело: сформовано автором на основі [22]

Підтримання певного балансу між доходами та видатками місцевих бюджетів позитивно впливає на функціонування та розвиток адміністративних одиниць району. Щодо виконання бюджету у 2024 р., станом на вересень по дохідній частині виконано 76,3%, по видатках – 58,00 (рис. 2.2.).

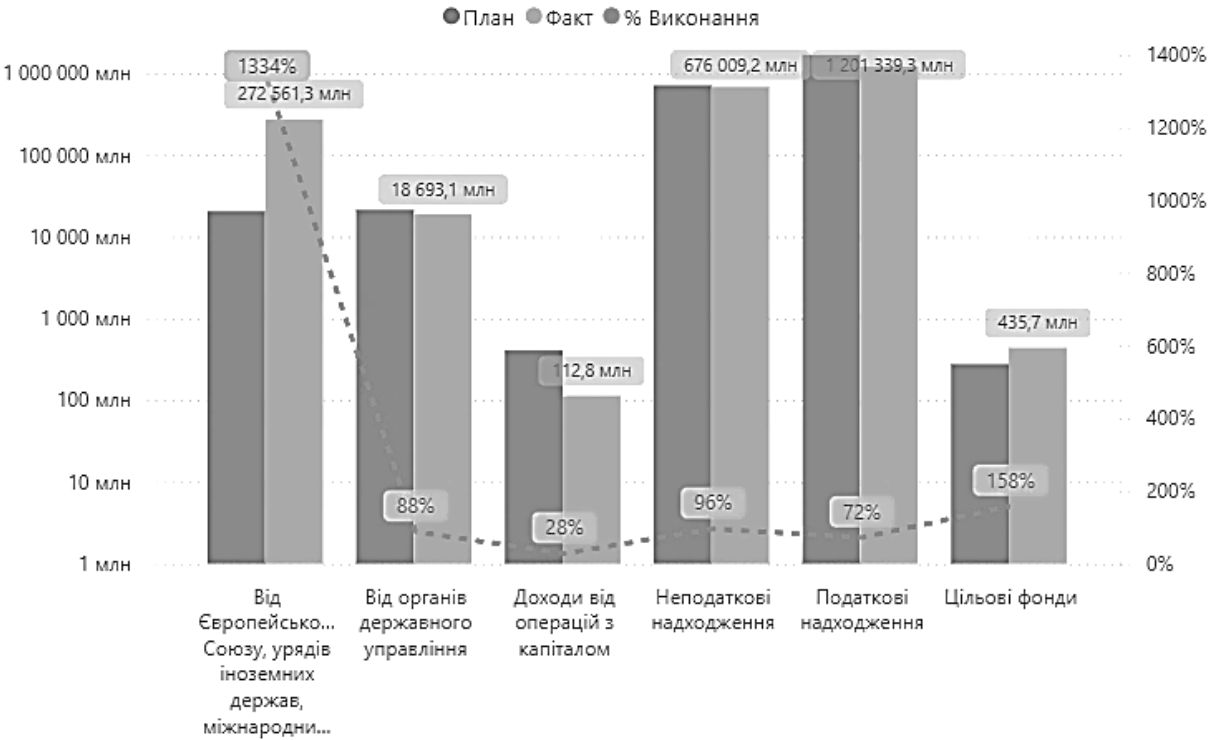

Рис. 2.2. Стан виконання бюджету станом на вересень 2024 р.

Джерело: сформовано автором на основі [22]

Таким чином, сектор доходів бюджетів місцевого призначення формуються із власних джерел і проміжних доходів. Більше 88% власних доходів місцевого бюджету безпосередньо податкові надходження, біля 10% становлять надходження неподаткового спрямування, останок – надходження іншого спектру (цільові фонди, донорські кошти, кошти що надійшли від продажу основного капіталу).

Надходження від ПДФО у 2023 р. становив 289 370,8 млн грн. Надходження ПДФО зростають відносно минулого періоду і дорівнює 6,3% (17 149,1 млн грн.). Три регіони вбезпечили приріст більше ніж на 15% (Київська - +19,1%, Черкаська - +17,2% області й м. Київ - +15,7%). За минулі роки спостерігалась наступна тенденція (рис. 2.3.):

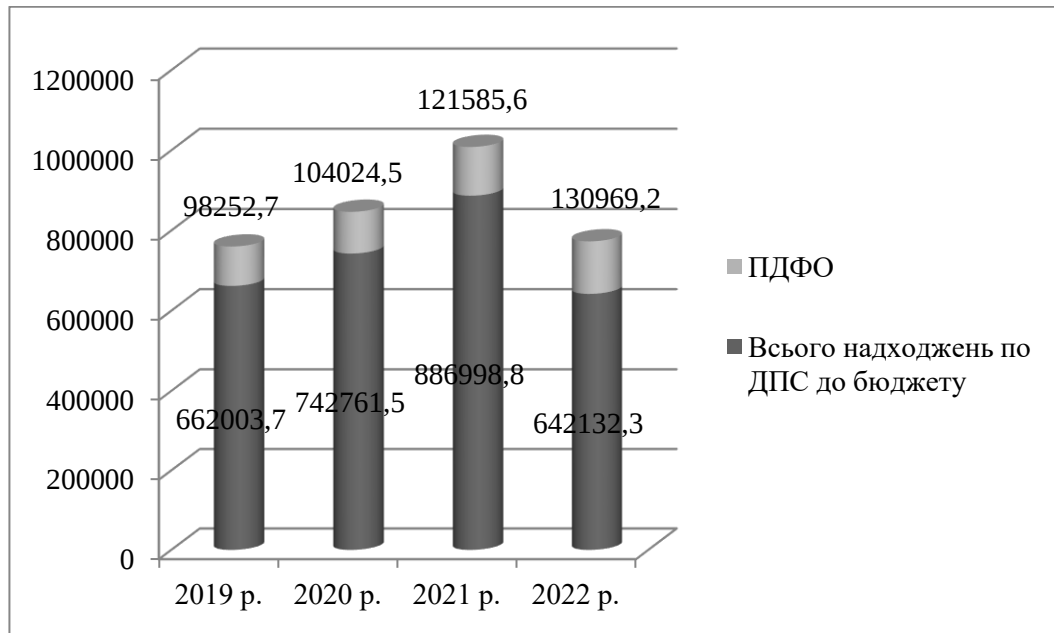

Рис. 2.3. Динаміка надходжень ПДФО (2019-2022 рр., млн. грн.).

Джерело: складено автором на основі [11]

За 2022 рік ПДФО становив 20,4% від загального обсягу надходжень до державного бюджету через ДПС. Цей елемент зріс на 6,7% в співставленні з попереднім періодом. Втім резервами надходжень ПДФО в Україні не управляють не доцільно, це впливає з випадків масового ухилення від сплати даного виду податку. Інакше кажучи, він не повноцінно досягає одночасно своїх фіскальних і соціальних функцій.

ПДФО - це прямий податок, який сплачується по всій країні та збирається з доходів її населення. Тому справляння податку залежне від рівня громадських доходів як податкової основи. Податковий кодекс у пункті 3 статті 163 визначає базу оподаткування як сукупність доходів, що платники податку отримали у грошовій й негрошовій формі [33]. Національний дохід включає заробітну плату, доходи від нерухомості, доходи від здійснення підприємницької діяльності, соціального страхування та інші доходи в грошовій і натуральній формі. В Україні [30] найбільшим джерелом доходів громадян у 2022 році є заробітна плата (47,0%). Інші види доходів становлять значно меншу частку. Після соціальних виплат та інших поточних трансфертів – 31,8%, після доходів та доходів від самозайнятості – 18,1%, після доходів від нерухомості – 3,1%. Іншими словами: основними платниками податків є наймані працівники. До речі, в умовах ринкової економіки дохід від підприємницької діяльності має бути основним видом доходу. Платниками податків повинні бути перш за все підприємці.

Сума податку на прибуток підприємств у 2023 р. становив 14 537,3 млн грн, що більше від аналогічних показників 2022 р. (2 332,2 млн грн.) (рис. 2.4):

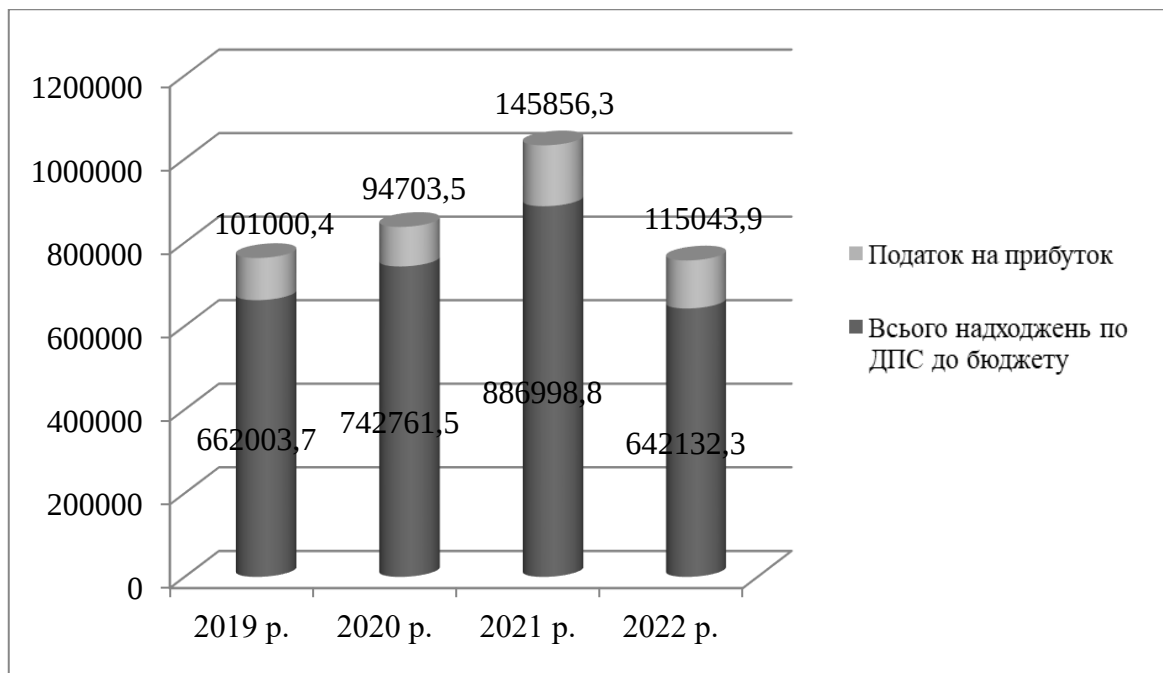

Рис. 2.4. Стан надходжень податку на прибутку (2019-2022 рр., млн. грн.)

Джерело: складено автором на основі [11]

Податок на прибуток в Україні справляється за ставкою, яка змінила значення з 35% до 18% в період незалежності. Для зіставлення, за 2022 році середньосвітова ставка корпоративного податку в 180 юрисдикціях становила 23,37% [4].

Щодо наступного виду податкових надходжень - акцизного податку, то за 2023 р. сума надходжень за ним становила 22 399,3 млн грн, що більше від аналогічного показника за 2022 р. на 9 317,8 млн грн, або +71,2%.

Формування місцевих фінансів і діяльність органів місцевого самоврядування знаходяться в не в оптимальному стані, і для їх покращення потрібні певні зусилля. Все це через військові дії. Основною причиною тому є погане управління місцевими фінансами, оскільки місцеві надходження надто низькі, і більша їх частина компенсується трансфертами. Незважаючи на таку ситуацію, неподаткові надходження є незначними та становлять відносно невелику частину місцевих бюджетів, і хоча й незначні, але мають стабільний потенціал зростання. Одним із найбільш оптимальних рішень є необхідність посилення фіскальної цінності податкових надходжень. Це посилить ефективність місцевих бюджетів у мобілізації ресурсів та забезпечить виконання органами місцевого самоврядування своїх завдань. При формуванні місцевих надходжень не можна ігнорувати такі важливі критерії, як економічна ефективність, а також заохочувати муніципалітети виконувати свої обов'язки, тобто стимулювати інтерес до професійного розвитку.

2.2. Аналіз податкових трансформацій та їх вплив на доходи місцевих бюджетів на прикладі Чортківської ОТГ

Місцеві податки і збори відіграють важливу роль в загальному функціонування податкової системи України. Визначною основою створення

місцевих бюджетів є саме місцеві податки та збори, які допомагають органам місцевого самоврядування досягти фінансової самостійності.

Податкові надходження у місцеві бюджети направляються на досягнення належного ступеня діяльності місцевих установ здравооохоронної сфери, освітніх закладів, закладів культурної сфери, соціальної інфраструктури й економічного розвитку громади. Для належного розвитку місцевих податкових систем за децентралізації необхідне належне нормативно-правове регулювання надходження місцевих податків і зборів.

Важливою фінансовою складовою міських бюджетів є доходи. Відповідно до Бюджетного кодексу України п. 23 доходами бюджету є податкові, неподаткові та інші надходження на неповоротній основі, реалізація котрих регулюється законодавчою системою України. При сплаті податків допускаються загальнодержавні податкові відрахування до бюджетів місцевого значення.

Таблиця 2.3

Нормативні значення зарахування до бюджетів місцевого самоврядування загальнодержавних податків

Податок	Частка зарахування до місцевого бюджету
Податок на доходи фізичних осіб	60%
Податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності	100%
Акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів	100%
Акцизний податок з вироблених в Україні та з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (пальне)	13,44%
Рентна плата за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення	100%
Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів державного значення	37%
Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів місцевого значення	100%
Рентна плата за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення	5%
Рентна плата за користування надрами для видобування корисних копалин місцевого значення	100%

Джерело: складено автором на основі [12;15;32]

Особливе місце в складі доходів, що формують на рівні місцевого бюджету посідають податки і збори місцевого значення. Перелік зазначених платежів міститься у 10 статті Податкового кодексу України [33].

До податків і зборів місцевого призначення відносять: єдиний податок, майновий податок, туристичний збір, збір за паркування транспортних засобів.

Звертаємо увагу, на те, що місцеві органи влади установлюють місцеві податки та збори на своїй території та встановлюють ставки податків згідно законодавства. Нарахування місцевих податків, не передбачених законодавством про податки, забороняється. Рішення про встановлення місцевих податків і зборів приймаються до 1 липня поточного бюджетного року перед наступним бюджетним періодом.

Поточний стан міських бюджетів з 2023 року в цілому можна охарактеризувати як сприятливий. Однак це лише узагальнення, оскільки міські бюджети сьогодні знаходяться на абсолютно незбалансованому рівні. Наприклад, прибутковий податок за місцем проживання усуває багато проблем. Усуває можливість обійти платежі безпосередньо на основі місцезнаходження юридичної особи, а не місцезнаходження компанії, це також дозволить уникнути порушення пропорційного податку на доходи фізичних осіб для військовослужбовців. Наразі є випадки, коли держава виділяє значні додаткові кошти до бюджету, що збільшує надходження у 2023 році порівняно з 2021 роком, і муніципалітети, де через це темп приросту є від'ємним, тому державна трансфертна політика потребує вдосконалення [23].

У зв'язку із впровадженням у нашій країні воєнного стану змінився підхід відносно формування бюджету загалом і доходів зокрема. Під час воєнного стану був прийнятий нормативний закон, який вплинув на бюджетний процес на місцевому рівні. Суттєвий вплив мали зміни, внесені Законом України від 15 березня 2022 року № 2134-IX «Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України та інших законодавчих актів України» [8].

Місцевий бюджет за 2023 року показав суттєве зростання доходів порівняно з попереднім періодом. Відбувається поетапне вороття до попереднього ритму зростання доходного сектору місцевих бюджетів. Як-от, остача між сумами, отриманими у 2023 році/березні 2022 року, становить майже 12 мільярдів.

Оскільки податкові надходження є основним джерелом фінансування місцевих бюджетів, проаналізуємо їх стан на прикладі Чортківської ОТГ.

Таблиця 2.4.

**Стан і динаміка податкових надходжень до бюджету Чортківської
ОТГ (2021-2023 рр.)**

Податки та збори	2021 р.		2022 р.		2023 р. (по жовтень)		Відхилення 2023-2022 рр.	
	млн.грн.	%	млн.грн	%	млн.грн	%	млн. грн	%
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості.	129 305,7	70,42	184 837,6	79,4	185 488,9	80,68	651,3	1,2
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	452,2	0,25	535,6	0,23	128,2	0,05	-407,4	-0,2
Внутрішні податки на товари та послуги	15 604,9	8,50	9 774,4	4,20	12 302,5	5,12	2528,1	0,9
Місцеві податки та збори, що сплачуються (перераховуються) згідно з Податковим кодексом України.	38 080,4	20,74	37 425,6	16,08	33 363,1	14,09	-4062,5	-2
Інші податки та збори.	166,8	0,09	228,6	0,10	131,2	0,06	-97,4	-0,1,

Джерело: складено автором на основі [23]

Чільну питому вагу податкових надходжень до бюджету Чортківської ОТГ займають ПДФО, податок на прибуток, що коливаються в рубежах 70-80% за аналізований період. Найбільший цей показник концентрується саме у 2023 р. та переважає на 651,3 млн. грн. відповідне значення у 2022 р.

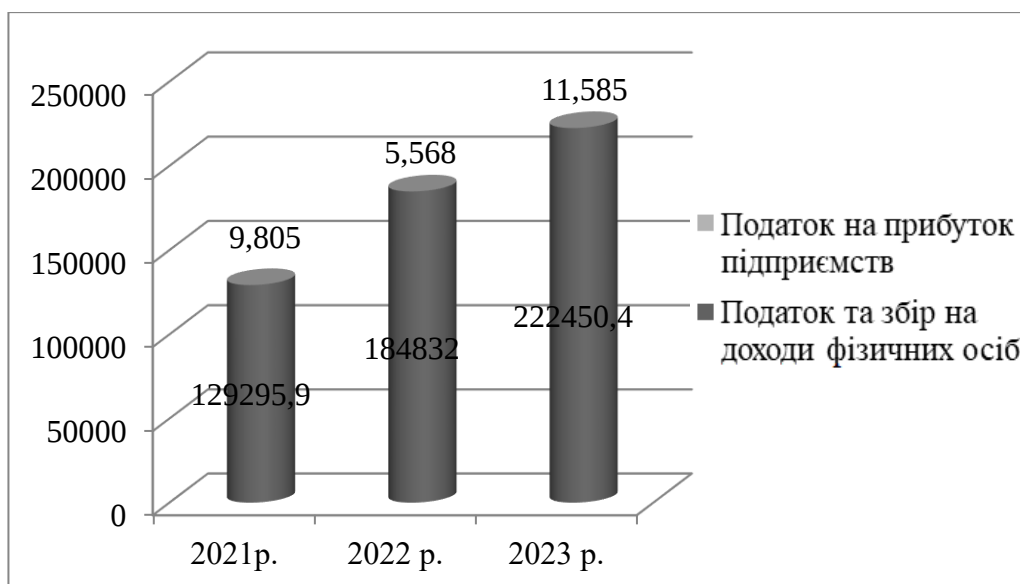

Рис. 2.5. Стан та рух ПДФО та податку на прибуток в контексті надходжень до бюджету Чортківської ОТГ (2021-2023 рр.,млн.грн)

Джерело: складено автором на основі [23]

Місцеві податки і збори в сегменті сплати згідно з податковим законодавством, коливається від 14,1 до 20,7% і має динаміку до зменшення за досліджуваний період. У 2023 році цей вид доходів зменшився на 4 062 500 тис. грн.

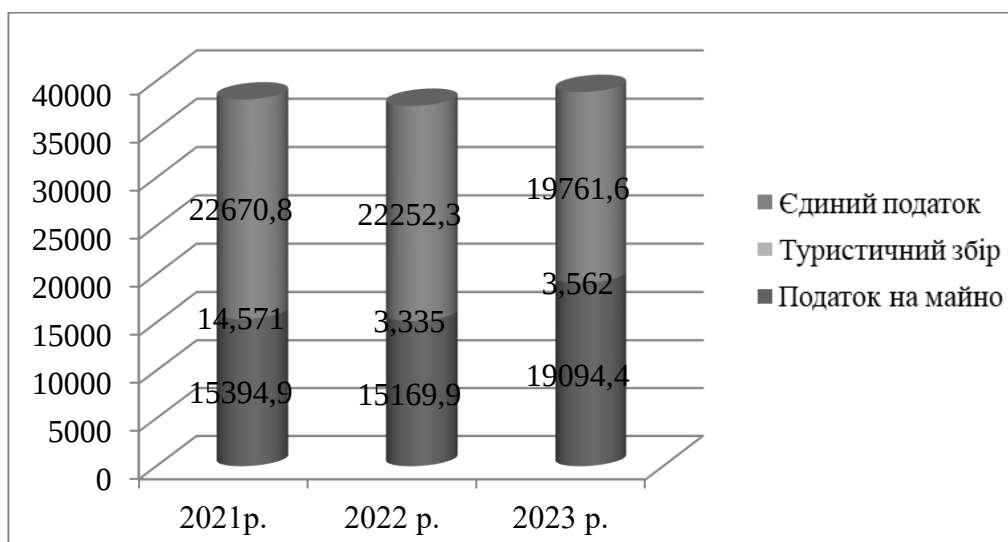

Рис. 2.6. Стан та рух надходжень податків та зборів в місцевий бюджет Чортківської ОТГ (2021-2023 рр.,млн.грн)

Джерело: складено автором на основі [23]

Також мають тенденцію до зростання внутрішні податки на товари й послуги у 2023 р. в порівнянні з відповідним значенням такого ж показника 2022 р.

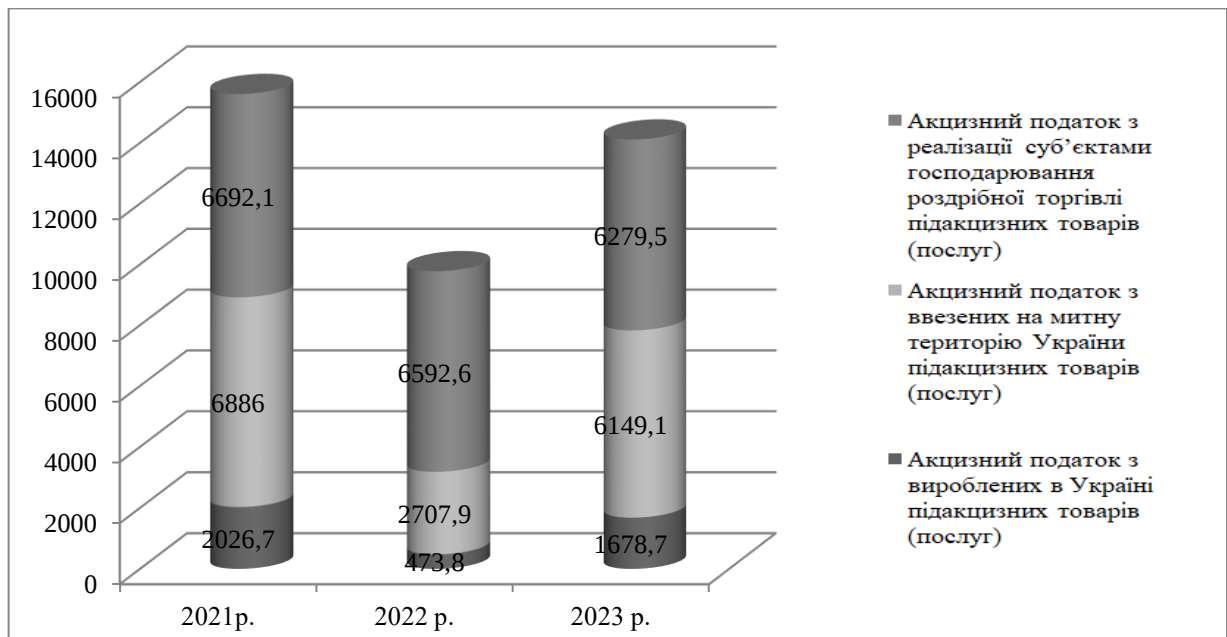

Рис. 2.7. Стан та рух надходжень податків на товари й послуги в бюджет Чортківської ОТГ (2021-2023 рр.,млн.грн)

Джерело: складено автором на основі [23]

За 2021 рік до бюджету Чортківської ОТГ було закладено граничну суму внутрішніх податків і зборів, однак у зв'язку з війною згодом були внесені коригування, які зменшили аналізовану нами суму податку на 5830,5 млн грн. Втім за 2023 рік відбулась стабілізація ситуації та збільшення внутрішніх податків на товари та послуги на 4 333,2 млн грн.

Аналіз функціонування фіскальної складової на прикладі Чортківської ОТГ показує, що недостатня увага приділяється специфіці регіону (економічний розвиток, кліматичні умови, чисельність населення тощо), внаслідок чого певний розмір податкових резервів незабезпечені. Отже, для підвищення рентабельності підприємства як джерела фінансування бюджету необхідно покращити бізнес-кон'юнктуру підприємства. У цьому напрямку важливо забезпечити ефективний контроль у процесі адміністрування місцевих податків та сприяти підприємницькій діяльності та збільшенню податкових джерел місцевими органами влади.

Згідно Закону України від 11 серпня 2023 року № 3428-XX «Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України» [6] виключено з місцевих бюджетів й перераховувано до державного бюджету ПДФО за рахунок фінансової підтримки військовослужбовців, працівників міліції та цивільних. Крім того, зміни внесено заднім числом й з 1 жовтня 2023 року здійснилось вилучення ПДФО з місцевих бюджетів. Для бюджетів місцевої влади області це означає втрати близько 4 мільярдів гривень у 2024 році. Зменшення податку на доходи фізичних осіб з місцевих бюджетів призведе до суттєвого скорочення податкових надходжень та зменшить вірогідність надання місцевими громадами допомоги ЗСУ.

З метою усунення диспропорцій місцевих бюджетів постановою КМУ від 19 січня 2024 року № 52 внесено зміни до порядку та умов надання додаткової дотації з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення місцевого самоврядування. Державні установи звільнених територій, тимчасово окупованих територій та інших територій України, які постраждали у зв'язку з повномасштабним збройним вторгненням росії. Проте додаткові дотації лише частково компенсували втрати місцевих бюджетів від скасування військового ПДФО.

Висновки до розділу 2.

Проведена оцінка показала, що основу дохідної частини місцевих бюджетів становлять податкові надходження. Їх найбільша питома вага спостерігається у 2022 р. – 70,88%, у 2023 році даний показник у відношенні до загальних доходів зменшується до 66,59%, хоча сума податкових надходжень у порівнянні з минулими періодами зростає. Також, дана частина місцевих бюджетів включає кошти від органів державного управління (у 2021 р. максимальна питома вага – 34,91%; далі йде на спад: 2022 р. – 24,64% й 2023 р. – 27,18%). Щодо неподаткові надходження

максимальне значення у відсотках саме 2023 р. 5,59%, але вони займають найменшу частку у складі доходів місцевих бюджетів.

Стан надходжень ПДФО у 2023 р. становив 289 370,8 млн гривень. Зростання ПДФО відносно минулого період дорівнює 6,3%. Три регіони вбезпечили приріст більше ніж на 15% (Київська - +19,1%, Черкаська - +17,2% області й м. Київ - +15,7%). Сума податку на прибуток підприємств у 2023 р. становив 14 537,3 млн грн, що більше від надходжень 2022 р. на 2 332,2 млн грн або +19,1%. Поточний стан міських бюджетів з 2023 року в цілому можна охарактеризувати як сприятливий. Однак це лише узагальнення, оскільки міські бюджети сьогодні знаходяться на абсолютно незбалансованому рівні.

Місцевий бюджет за 2023 року показав суттєве зростання доходів порівняно з попереднім періодом. Відбувається поетапне вороття до попереднього ритму зростання доходного сектору місцевих бюджетів. Як-от, різниця між сумами, отриманими у 2023 році/березні 2022 року, становить майже 12 мільярдів.

Чільну питому вагу податкових надходжень до бюджету Чортківської ОТГ займають податок на доходи, податок на прибуток, що коливаються в рубежах 70,4-80,68% за період, що аналізується. Найбільший цей показник концентрується саме у 2023 р. і на 651,3 млн. грн. переважає аналогічний у 2022 р. Частка місцевих податків і зборів, що сплачуються згідно з податковим законодавством, коливається від 14,1 до 20,7% і зменшується впродовж досліджуваного періоду. За 2023 рік цей вид доходів зменшився на 4 062 500 тис. грн.

РОЗДІЛ 3. ОКРЕСЛЕННЯ НАПРЯМКІВ ПОКРАЩЕННЯ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИЙ БЮДЖЕТІВ В КОНТЕКСТІ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ

3.1. Міжнародний досвід застосування управлінських підходів в контексті податкових надходжень місцевих бюджетів

Конституція України визначає соціально-правовий статус нашої держави, тому її податкова система за рівнем фінансування суспільних благ має відповідати вимогам соціальної держави. Враховуючи сучасний стан інтеграції України до ЄС, необхідно ґрунтовно вивчити законодавство та досвід європейських та інших країн. У міру розвитку податкової та бюджетної систем зарубіжні країни уже увели дійові інструменти управління бюджетами місцевого значення та збором податків [22, с. 70]

В даному випадку світовий досвід також є вигідним для розроблення ефективної політики організації місцевого бюджетування у нашій країні, але без повного засвоєння оптимальних механізмів і методів організації місцевих бюджетів. Однак це не гарантує трансформацій позитивного характеру в українському суспільстві. Отже переміни у засобах створені самоврядних інститутів повинні реалізовуватись поступово та відповідати історичному досвіду, сучасній ситуації та цілям розвитку конкретного інституту.

Структура виконання місцевих бюджетів у країнах Європи має свої особливості. Тому, якщо проаналізувати окремі країни Європи з точки зору формування дохідного сектору місцевих бюджетів, то виявимо, що надходження у формі податків можуть бути забезпечені за рахунок часткових груп. Причому вони відрізняються не тільки кількістю, але і пропорцією.

Розвинені країни Європи адресують органам місцевої влади потужний рівень фіскальної автономії. Такий підхід сприяє органам місцевого самоврядування мати невелику залежність або зовсім не залежати від бюджету Центральної адміністрації [18]. До цих країн належать Велика Британія,

Німеччина, Франція та Італія. Ми розглянемо їх докладніше. Розпочнемо з основ адміністрування місцевих податків Великобританії. Місцеві бюджети у Великобританії фінансуються за рахунок трьох основних податків: муніципальний, рентний збір з житлових приміщень, рентний збір на оренду комерційної нерухомості. Муніципальний податок (council tax) стягується з об'єктів нерухомості, таких як будинки, квартири, дачі (бунгало), каравани та яхти незалежно від місця розташування, яке знаходиться у власності чи оренді локації. Податки поділяються на вісім рівнів (А-Н) для кожного регіону країни та сплачуються на основі оцінки майна залежно від кількості жителів.

Рентний збір від оренди житла (rental income tax) є податком на доходи від здачі житла в оренду і відрізняється від звичайного податку на доходи фізичних осіб лише джерелом надходження та сумою, що надходить до місцевих бюджетів. Це робиться на основі податкової декларації (від 10% до 40%) з individual income tax.

Рентний збір з комерційної оренди (business rates) подібний до rental income tax, але застосовується до будівель, які використовуються в комерційних цілях. З огляду на розвиток ринку оренди нерухомість управляється на основі оціночних цін, які кожні п'ять років визначаються оціночним агентством. Розмір податку розраховується наступним чином: розрахункова сума множиться на коефіцієнт, встановлений урядом для кожного регіону країни. Малі підприємства можуть отримати вигоду. Великобританія є єдиною західною країною, де податок на нерухомість становить 100% доходу місцевих бюджетів.

Розглянемо також німецький податок на майно та муніципальну податкову систему. Податок на спадщину та дарування є податками на землю. Німецькі платники податків (спадкоємці та одержувачі подарунків) поділяються на три групи: перша – це дружина та діти, друга – батьки, дідусь, бабуся, третя – інші. Ставка податку залежить від суми оподатковуваних активів і ступеня родинних зв'язків. Було встановлено семизначний розрядну шкалу ставок: від 7% до 30% для першого класу; для другого класу – від 12% до 40%; для третього класу –

від 17% до 50%. Стандарти оподаткування процесу дарування подібні стандартам спадщини. Податок на майно визначається виходячи з оціночної вартості. Останній залежить від розташування, розміру та типу використання, місцеві фактори та інші фактори.

Франція, Словаччина, Чехія є країнами, у яких найбільшу вагу у формуванні дохідної складової місцевих бюджетів мають податки на нерухомість (у тому числі податки на землю). Можна зробити висновок, що місцеві бюджети європейських країн складаються переважно з податків на нерухоме майно (землю), які складають третину і навіть більше половини загальних податкових надходжень місцевих бюджетів. В Україні він відносно низький і становить 13% (з яких майже 10% надходить від податку на нерухомість). Польща, Італія, Франція – доходи місцевих бюджетів стають різноманітнішими [13]. Тому ми бачимо, що єдиного підходу до поповнення бюджетів місцевого значення немає. Окремі країни, володіють подібними схожі з Україною інституційними параметрами децентралізації [14, с.16], Франція, Італія, Польща та Велика Британія – різняться структурою податкових надходжень при формуванні власних міських.

В Україні між місцевими бюджетами перерозподіляються податки і збори в розмірі 6,5% ВВП. Це навіть більше, ніж у розвинених країнах Європи. При цьому майже чверть (23,6%) усіх податкових надходжень в Україні надходить до місцевих бюджетів. Більше лише у Франції (28,3%). В Угорщині, Чехії та Словаччині менше 10% усіх зібраних податків і зборів припадає на місцеві бюджети [13].

Структура формування доходної частини міських бюджетів в Україні найбільш схожа на польську практику. З тією лише різницею, що в Україні, на відміну від Польщі, на частку ПДФО припадає понад три чверті загальних надходжень місцевих бюджетів за рахунок податків і зборів. Тому таке явище можна виправдати лише тим, що в європейських країнах немає єдиного податку. Загальне оподаткування поширюється на самозайнятих осіб у європейських країнах. Також є повернення податку в кінці року. Таким чином,

навіть якщо єдиний податок включено до групи інших податків, його все одно можна прирівняти й до ПДФО. В Україні частка єдиного податку у загальних податкових надходженнях становить 13%. Тому ПДФО та єдиний податок є важливими джерелами фінансування місцевих бюджетів ТГ. У деяких країнах (Італія, Чехія, Польща) місцеві бюджети фінансуються за рахунок податків на автотранспорт. Ми також віднесли їх до інших податкових груп. У Франції існує податок на фінансові та капітальні операції, що дає змогу фінансувати дохідну частку місцевих бюджетів.

Незважаючи на позитивні аспекти процесу децентралізації, акцентуємо увагу на механізмах поповнення бюджетів ТГ, а саме на ПДФО. Практика досліджень підтверджують проблему обліку розподілення ПДФО при поповненні міських бюджетів. Проблема виникає через нечіткість закону. Колізії виникають, зокрема, коли структурні підрозділи підприємства, установи чи організації територіально розташовані не там, де головний офіс.

Тому, якщо проаналізувати ПДФО, то він служить базою поповнення бюджету ТГ і загалом є постійним джерелом надходжень на загальнодержавному рівні. Проте висока частина цього податку в деяких муніципалітетах свідчить про те, що дохід домогосподарств значною мірою залежить від структури бізнесу та наявності державних робочих місць. Не всі ТГ можуть пишатися цим елементом. Тому органам місцевого самоврядування на часі розглянути можливість диверсифікації податкових надходжень за рахунок оподаткування нерухомості, як це прийнято в європейських країнах. Мова не йде про встановлення високих податків на нерухомість фізичних осіб. По-перше, необхідно скасувати пільги щодо податку на майно для деяких компаній чи підприємців. Оскільки податок на майно також поширюється на активи, відмінні від землі, ми розглянемо можливість запровадження не нульової, а хоча б мінімальної ставки податку на нерухомість. Також постає питання підвищення рівня капіталізації земельних фондів аграрних компаній та допуску їх до участі в інвестиційних прибутках, з метою фінансування

аграрного сектору економіки і таким чином покриття місцевого бюджету ТГ [15].

Головним нововведенням бюджету-2024 є перенаправлення частини ПДФО від грошового забезпечення військовослужбовців (орієнтовно: 96,3 млрд грн) з місцевого бюджету до державного. Крім того, стандартний поріг відрахування ПДФО для муніципалітетів, передбачений чинним законом про бюджет, буде знижено до 60 відсотків.

Розгляд структури податкових надходжень бюджету ТГ виділяє кілька основних груп залежно від джерел надходжень. До першої групи належать ТГ, де основне джерело податкових надходжень до бюджету становить не менше 60% загальних податкових надходжень, а інші джерела податкових надходжень мають порівняно однакові частки, кожне з яких не може перевищувати 20%. До другої групи належать ТГ з двома основами податкових надходжень, сукупні внески котрих перевищують 80% від підсумку податкових надходжень до бюджету. Будь-яке з даних джерел забезпечує більшу третину загальних надходжень податків, або єдине постачає більше 20%, а інше забезпечує решту (тоді як разом вони складають понад 80% загальних податкових надходжень). бюджет ТГ). До третьої групи належать ТГ, податкові надходження яких відносно рівномірно розподілені між трьома-чотирма джерелами, два з яких не перевищують 80% загальної суми податкових надходжень до бюджету. До четвертої групи належать ТГ, структура податкових надходжень до бюджету яких не відповідає критеріям попередніх трьох груп і приблизно така ж, як структура бюджету третьої групи.

Тому ми вважаємо, що важливим напрямом податкової реформи має виражатись становленням якнайкращого рівня податкового навантаження, що допоможе черговому економічному зростанню. Здійснити заходи щодо вдосконалення системи адміністрування податків, створити умови, що ускладнюють ухилення від сплати податків, суттєво обмежити використання податкових пільг та розробити оптимальні методи розподілу податків. Якщо це буде успішно, можна досягти позитивного ефекту від податкових надходжень.

3.2. Удосконалення формування місцевих бюджетів: прозорість та антикризові заходи в умовах війни

Для успішного забезпечення фінансової незалежності та конкурентоспроможності території після закінчення війни необхідний комплексний підхід до різних аспектів бюджетно-фінансового управління. Можливі шляхи зміцнення фінансової незалежності включають розширення податкової основи податків і зборів місцевого значення, доцільне управління фінансовими ресурсами, створення запасів для неочікуваних витрат, підтримку місцевого економічного розвитку, перегляд податкової політики, перенаправлення бюджетів, покращення контролю та прозорості управління бюджетом як а також налагодження рамок засад для притягнення інвестицій у регіони, що розвиваються (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Шляхи зміцнення фінансової самостійності та відновлення конкурентоспроможності територій

Фактори фінансової самостійності	Опис впливу на конкурентоспроможність територій в період після завершення війни	Можливі шляхи зміцнення фінансової самостійності та відновлення конкурентоспроможності
1	2	3
Доходи з місцевих джерел	Забезпечують фінансові ресурси для розвитку інфраструктури та бізнес-середовища, які необхідні для відновлення території.	Розширення бази місцевих податків та зборів, активний пошук інвестицій та розвиток місцевого бізнесу.
Ефективність управління бюджетом	Рациональне управління ресурсами сприяє швидкому відновленню інфраструктури та бізнес-середовища після війни.	Запровадження ефективних фінансових інструментів та систем контролю бюджету для оптимального використання ресурсів.
Резерви для непередбачених витрат	Забезпечують фінансову стабільність під час непередбачуваних витрат, що можуть виникнути як у воєнний час, так період повоєнного відновлення.	Створення резервного фонду для непередбачених витрат та розвиток фінансових інструментів для управління ризиками.

Продовження таблиці 3.1.

1	2	3
Рівень місцевих податків та зборів	Невисокі податки привернуть до регіону інвесторів і призведуть до економічного відновлення.	Контроль податкової політики в контексті притягнення інвестицій, запровадження пільгового оподаткування для новостворених підприємств.
Структура доходів бюджету місцевого значення	Інвестиції в інфраструктуру та освітні послуги посилює доброякісність життя та продукує основи для інноваційного розвитку.	Використання бюджету для активних інвестицій сектору інфраструктури та освіти, отримання грантів та фінансування для підтримки реалізації проектів
Контроль та прозорість в управлінні бюджетом	Підвищує віру бізнес-спільноти й інвесторів, що підтримує розвиток інвестиційних проектів у громаді.	Введення заходів моніторингу та звітування, які сприятимуть прозорості використання ресурсів бюджету.
Можливість залучення інвестицій для розвитку	Визначає ініціативність та розвиток проектів на території, що сприяє покращенню інфраструктури та економічному розвитку.	Розробка інвестиційних проектів та вдосконалення механізмів залучення інвестицій для розвитку, включаючи приваблення інвесторів, укладання партнерських угод, та створення сприятливих умов для фінансування ініціатив.

Джерело: складено автором на основі [16;18;32]

Бюджетний процес повинен відповідати вимогам прозорості, що є важливою передумовою суспільного пошуку фіскальних проблем та взаємодіяння з державними органами влади для їх рішення. Відсутність належної прозорості бюджету загрожує базовим принципам цивільного суспільства та зароджує підозри щодо невідповідних дій органів місцевого самоврядування. Сьогодні фіскальні переваги повинні проходити погодження із громадськими інтересами. Фінансова децентралізація належного рівня є результатом оптимального співвідношення інтересів держави та цивільного населення.

Питання задоволення економіко-соціальних вимог населення найбільше актуальна в теперішній трансформаційний фазис, в час становлення децентралізації як важливого аспекту стратегічного планування влади. Ідея відкритості бюджетного процесу насамперед включає елементи прозорості бюджетних показників, відповідна точність бюджетного нагляду, процесуальна активність суспільності в бюджетуванні.

Дотримуючись умов здійснення даних засад прозорості, можливо здобути найвищий рівень фінансової децентралізації, що передбачає раціональність впровадження методу прогнозного бюджетування.

Втілення принципу прозорості бюджетування підтвердить прихильність України демократичним принципам та ідеалам євроінтеграційного руху та побудує новітню систему відносин між народом і державою.

Враховуючи міжнародні демократичні прагнення, одним із варіантів покращення систематизації видатків в Україні є розробка демографічного, гендерного та регіонального підходів до розподілу видатків. Зважаючи на вагомість аграрного сектору бюджету, дозволено сформулювати чіткий вид сільськогосподарського бюджету з включенням географічних факторів. Наприклад, практика бюджетотворення в Індії ураховує аспекти соціального класу. Організація Об'єднаних Націй підтримує гендерне формування бюджету для забезпечення гендерної рівності.

Крім того, для більш високої оцінки відкритості бюджетної інформації необхідно надати більш детальну інформацію про категорії боргу (внутрішній чи зовнішній), загальну суму зовнішнього боргу, структуру боргових інструментів та суму інтерес до них.

Практичні дослідження муніципальних бюджетних процесів показали, що на тепер місцеві органи влади не володіють відповідним обсягом фінансових ресурсів, яка потребується в процесі організації управління економіко-соціальною сферою на власному рівні. Це викликано різними ситуаціями, такими як (рис. 3.1.).

Отже, аналізуючи проблеми функціонування муніципальних бюджетів на базовому рівні бюджетної системи, можна стверджувати щодо реалізації заходів щодо покращення відповідності умов їх створення. По-перше, необхідно детально розподілити повноваження щодо вирішення конкретних проблем між центральною владою та органами місцевого самоврядування та поступово рухатися до повноцінної фіскальної децентралізації.

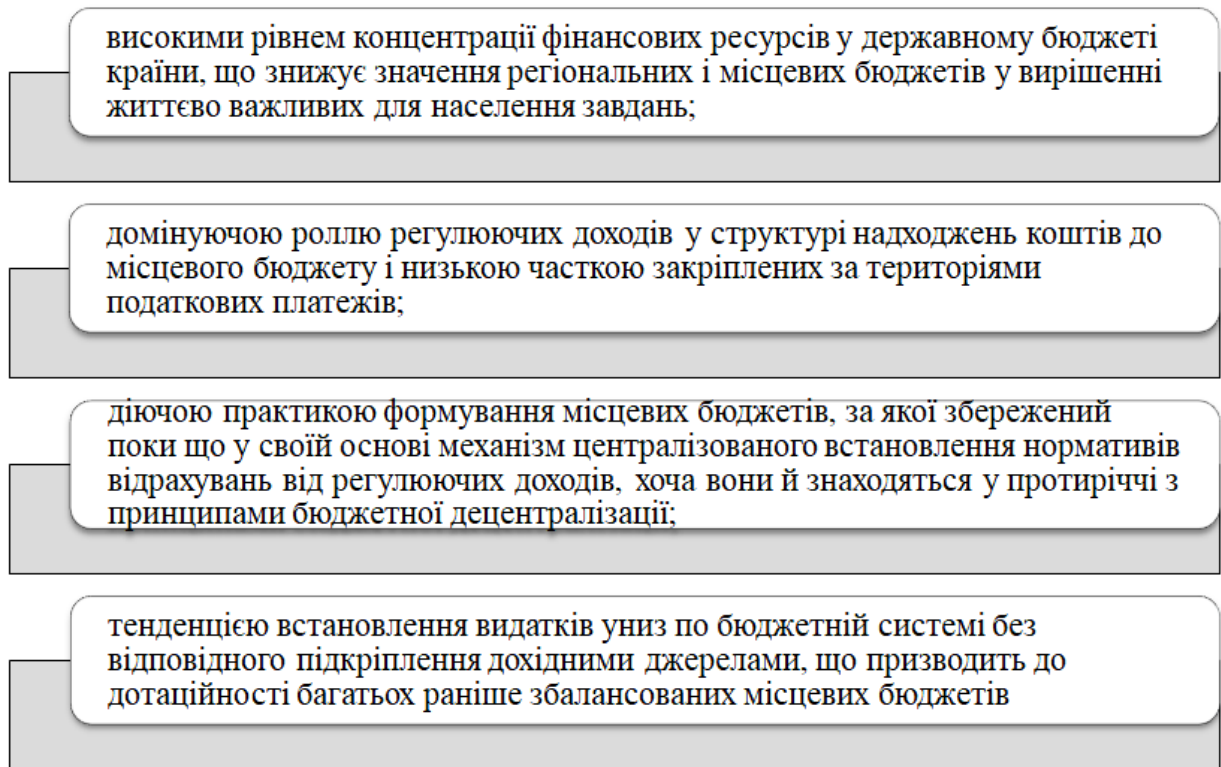

Рис. 3.1. Негативні фактори впливу на формування місцевих бюджетів

Джерело: складено автором на основі [18]

По-друге, слід покращити алгоритм фінансового вирівнювання між регіонами. Ці методи регулювання місцевих бюджетів, такі як передача профіциту бюджету до вищих бюджетів або використання персональних підходів до затвердження норм відрахувань від загальнодержавних податків і зборів, мають чимало наслідків. Практика показала, що недоліки є. Це має негативний вплив на дохідний сектор місцевих бюджетів, та й ще призводить до втрати органами місцевого самоврядування стимулів примножувати власні доходи.

Виходячи із зарубіжного досвіду, необхідно створити спеціальний бюджетний фонд для вирівнювання доходів та з урахуванням податкової потужності території та мінімального рівня збору податків. Сьогодні існує потреба встановити законні критерії фіскальної безпеки для кожного регіону, округу та міста, беручи до уваги економічні, соціальні, природні та екологічні умови кожного регіону. Наявність таких показників не тільки дає змогу визначити обсяги фактичних фінансових ресурсів, які покривають необхідні

потреби регіону, а й дає змогу суттєво удосконалити процедуру бюджетного планування.

Вирішення існуючих проблем, пов'язаних із формуванням і використанням місцевих бюджетів, значною мірою сприятиме зміцненню регіональної економічної самостійності в нашій країні. Це пояснюється тим, що ступінь політичної незалежності та фінансової безпеки країни має значний вплив на формування демократичної, ринково орієнтованої системи та підвищує вірогідність успішних реформ. Для справжнього забезпечення принципу незалежності у складанні та використанні бюджетів усіх рівнів необхідно, щоб кожна ланка бюджетної системи мала чітку та законодавчо закріплену дохідну базу, а бюджетні відносини між державою та муніципалітетами були побудовані з урахуванням особливостей і перспектив соціально-економічного розвитку регіону.

Нами сформовані чіткі заходи, що сприятимуть підвищенню фінансового потенціалу місцевих бюджетів (рис. 3.2.):

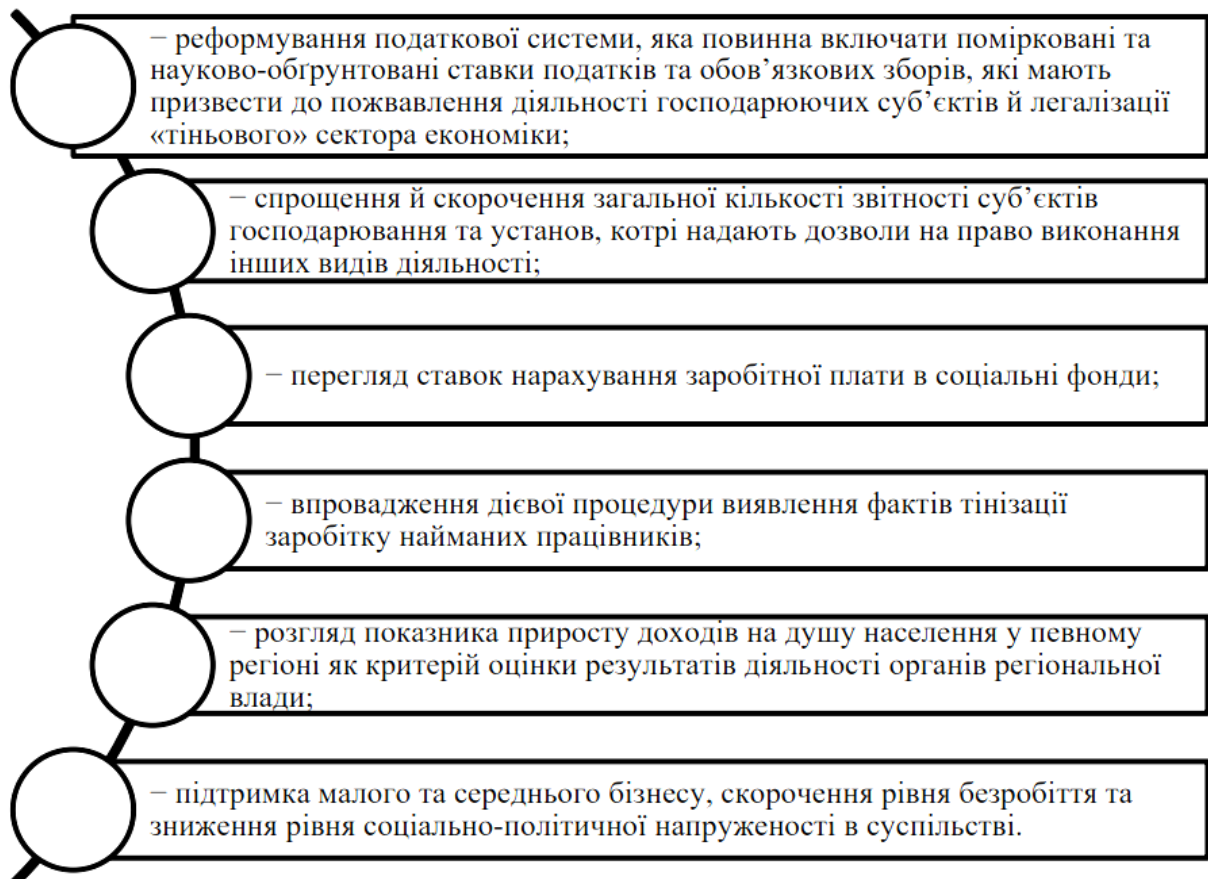

Рис. 3.3. Заходи для підвищення фінансового потенціалу місцевих бюджетів

Зважаючи на вищевикладене, можна засвідчити, що фінансовий потенціал місцевого бюджету України має низку недоліків, які негативно впливають на його функціонування. Ці проблеми впливають на державну бюджетну систему в цілому та на дотримання невеликими місцевими бюджетами принципів цілісності, одноманітності, прозорості, надійності та прозорості. Як наслідок, така тенденція позначається на рівні самозабезпеченості території та її соціально-економічному розвитку.

Міжнародні партнери надають великого значення спроможності центральної та місцевої влади України забезпечити функціонування території навіть у найжорстокіші моменти російської збройної агресії, а тому залучення місцевої влади до управління місцевими податками допоможе місцевим громадам краще впоратися з повоєнними труднощами. Це забезпечує збільшення надходжень до місцевих бюджетів за рахунок скорочення державних витрат на виконання функцій місцевого податкового адміністрування. Ці кошти можуть бути спрямовані на розвиток інфраструктури, соціальні програми та інші проекти, які покращують якість життя місцевих жителів. Крім того, ефективне місцеве податкове адміністрування сприяє прозорості та відкритості місцевого податкового адміністрування, що сприяє зміцненню довіри до органів місцевого самоврядування та збільшенню інвестиційного потенціалу місцевих громад [29].

Для вдосконалення місцевого оподаткування необхідно не лише збільшити надходження від існуючих податків і зборів та встановити прозорі процедури їх сплати, а й стимулювати зацікавленість місцевих та автономних органів влади у розвитку всіх варіантів оподаткування. Потребує розширення перелік загальнодержавних податків і зборів, які повністю зараховуються до місцевих бюджетів. Актуальним залишається питання реформування податкових органів та необхідності вжиття дієвих заходів щодо відповідальності платників незаконних місцевих податків і зборів, організації ефективних механізмів контролю та своєчасності сплати податків. Таким чином, максимізація

податкової бази та встановлення оптимальних податкових ставок є важливою передумовою для забезпечення ефективного функціонування податкової системи та зменшення можливості ухилення від сплати податків. Тому встановлення оптимальних податкових ставок після бойових дій на території нашої держави означає їх зниження. Розсудливий і зважений підхід до зниження процентної ставки може мати позитивний вплив на економіку.

Висновки до розділу 3.

Оцінка процес нагромадження доходів місцевих бюджетів в європейських країнах й Україні та країнах свідчить про різні підходи до структури податкових надходжень. Податкова структура українських місцевих органів влади схожа з бюджетом польських муніципалітетів. Проте, порівняно з місцевими органами влади, муніципальні бюджети мають більш рівномірний розподіл податкових надходжень. Частка ПДФО у муніципалітеті нижча, ніж в українській ТГ, але в той же час частка доходів від податку на нерухомість в муніципальному бюджеті в 1,5 рази вища. Середня статистика по ТГ в Україні свідчить про отримання 87% своїх доходів від трійки видів податків: ПДФО (більше 54%), податку на землю, єдиний податок.

Сильна залежність доходів ТГ від ПДФО ставить місцеві органи влади під загрозу втрати частини своїх доходів через вирівнювання платоспроможності. Це підкреслює важливість диверсифікації податкових надходжень ТГ, зокрема за рахунок використання місцевих податків і зборів для запобігання збиткам, які можуть бути використані для розвитку ТГ.

Тому органам місцевого самоврядування на часі розглянути можливість диверсифікації надходжень податкового характеру від оподаткування нерухомості, як це прийнято у країнах Європи. Не йдеться про введення високих податків на нерухомість. По-перше, необхідно анулювати пільги щодо податку на майно для деяких компаній чи підприємців. Оскільки податок на майно також поширюється на активи, відмінні від землі, ми розглянемо

можливість запровадження не нульової, а хоча б мінімальної ставки податку на нерухомість.

Важливим напрямом податкової реформи має стати введення раціонального рівня податкового навантаження для підтримки наступного економічного зростання. Здійснити заходи щодо вдосконалення системи адміністрування податків, створити умови, що ускладнюють ухилення від сплати податків, суттєво обмежити використання податкових пільг та розробити оптимальні методи розподілу податків. Якщо це буде успішно, можна досягти позитивного ефекту від податкових надходжень.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Досліджуючи проблематику формування податкових надходжень місцевих бюджетів, нами сформовано перелік таких висновків та пропозицій удосконалення:

1. Вважаємо, що місцеві бюджети слід розглядати як вираження «національного бюджету», який є фундаментальною економічною категорією на місцевому (провінційному) рівні національної економічної системи та в системі національного управління. Цей підхід збалансовує важливість бюджетів на різних рівнях і, отже, інтереси, для яких потрібні такі ресурси (населення в цілому чи окремі громади). Місцеві бюджети територіальних громад виконують багато функцій. Насамперед забезпечується формування необхідних фондів для функціонування органів місцевого самоврядування. Друга найважливіша функція бюджету — розподіл цих коштів між галузями економіки та їх ефективне використання. Третьою функцією бюджетів громад є управління фінансово-господарською діяльністю підприємств, організацій та установ, підпорядкованих цим органам.

2. Готуючи держбюджет на 2024 рік, уряд запропонував зміни до Бюджетного кодексу України щодо міжбюджетного розподілу надходжень від так званого «військового збору» на доходи фізичних осіб, який сплачується із зарплати військовослужбовця. Під час повномасштабної війни «військовий» податок на доходи фізичних осіб став важливим джерелом фінансування місцевих бюджетів. Військовослужбовці, які отримували матеріальне забезпечення, мали сплачувати 18% ПДФО. При цьому 60% сплачених податків надходило до муніципалітетів, у яких зареєстровані оборонні підрозділи (до речі, у 2022-2023 роках цей відсоток тимчасово зріс до 64%). Проте, таке стрімке зростання частки податку на доходи фізичних осіб у доходах місцевих бюджетів створило багато проблем у забезпеченні доречного та ефективного розпорядку доходів місцевих бюджетів. Негативна реакція громади на доцільність витрачання коштів міського бюджету під час війни, систематичне нецільове використання коштів міського бюджету розпорядниками сформували

підстави для трансформацій законодавчого регулювання розподілу доходів від податку на доходи фізичних осіб.

3. Можна зауважити, що фінансова децентралізація в Україні дала позитивні результати та вплинула на розвиток громад за такими провідними напрямками: соціальний вплив, економічний ефект, вплив на навколишнє середовище.

4. Особливу увагу слід звернути на посилення ролі громадськості у процесі незалежного моніторингу видатків місцевих бюджетів, враховуючи важливість ефективності видатків та їх відповідність ситуації воєнного стану в державі. Також важливо залучати ефективні державні інституції до поширення інформації про наповнення місцевих бюджетів та приділяти увагу підвищенню фінансової грамотності населення.

5. Аналіз показав, що основу дохідної частини місцевих бюджетів становлять податкові надходження. Їх найбільша питома вага спостерігається у 2022 р. – 70,88%, у 2023 році даний показник у відношенні до загальних доходів зменшується до 66,59%, хоча сума податкових надходжень у порівнянні з минулими періодами зростає. Також, дана частина місцевих бюджетів включає кошти від органів державного управління (у 2021 р. максимальна питома вага – 34,91%; далі йде на спад: 2022 р. – 24,64% й 2023 р. – 27,18%). Щодо неподаткові надходження максимальне значення у відсотках саме 2023 р. 5,59%, але вони займають найменшу частку у складі доходів місцевих бюджетів. Впродовж досліджуваного періоду, відстежується тенденція до недовиконання річного плану місцевих бюджетів за доходами (2020 – 1,84%; 2022 – 6,30%; 2023 – 2,40%) та відповідно видатками (2020 – 8,50%; 2021 – 8,15%; 2022 – 22,30%; 2023 – 14,40%), за виключенням 2021 р. – в дохідній частині місцевих бюджетів спостерігалось перевиконання річного плану на 0,60% .

6. Підтримання певного балансу між доходами та видатками місцевих бюджетів позитивно впливає на функціонування та розвиток адміністративних одиниць району. Щодо виконання бюджету у 2024 р., станом на вересень по

дохідній частині виконано 76,3%, по видатках – 58,00. Розмір надходжень податку на доходи фізичних осіб у 2023 р. становив 289 370,8 млн гривень. Зростання надходжень ПДФО відносно минулого період дорівнює 6,3% або + 17 149,1 млн гривень. Три регіони вбезпечили приріст більше ніж на 15% (Київська - +19,1%, Черкаська - +17,2% області й м. Київ - +15,7%).

7. Чільну питому вагу податкових надходжень до бюджету Чортківської ОТГ займають податок на доходи, податок на прибуток, що коливаються в рубежах 70,4-80,68% за період, що аналізується. Найбільший цей показник концентрується саме у 2023 р. і на 651,3 млн. грн. переважає аналогічний у 2022 р.

8. У 2021 році до бюджету Чортківської ОТГ було закладено граничну суму внутрішніх податків і зборів, однак у зв'язку з війною згодом були внесені коригування, які зменшили аналізовану нами суму податку на 5830,5 млн грн. Проте у 2023 році відбулась стабілізація ситуації та збільшення внутрішніх податків на товари та послуги на 4 333,2 млн грн.

9. У таких країнах, як Франція, Словаччина, Чехія, найбільшу вагу у формуванні дохідної складової місцевих бюджетів мають податки на нерухомість (у тому числі податки на землю). Можна зробити висновок, що місцеві бюджети європейських країн складаються переважно з податків на нерухоме майно (в тому числі на землю), які складають третину і навіть більше половини загальних податкових надходжень місцевих бюджетів. В Україні він відносно низький і становить 13% (з яких майже 10% надходить від податку на нерухомість). Польща, Італія, Франція – доходи місцевих бюджетів стають різноманітнішими. Тому ми бачимо, що єдиного підходу до наповнення місцевих бюджетів немає. Певні країни, мають схожі з Україною інституційні параметри децентралізації, Франція, Італія, Польща та Велика Британія – різняться структурою податкових надходжень при формуванні власних міських.

10. В Україні між місцевими бюджетами перерозподіляються податки і збори в розмірі 6,5% ВВП. Це навіть більше, ніж у розвинених країнах Європи.

При цьому майже чверть (23,6%) усіх податкових надходжень в Україні надходить до місцевих бюджетів. Більше лише у Франції (28,3%). В Угорщині, Чехії та Словаччині менше 10% усіх зібраних податків і зборів припадає на місцеві бюджети. Структура формування доходної частини міських бюджетів в Україні найбільш схожа на польську практику. З тією лише різницею, що в Україні, на відміну від Польщі, на частку ПДФО припадає понад три чверті загальних надходжень місцевих бюджетів за рахунок податків і зборів. Тому таке явище можна виправдати лише тим, що в європейських країнах немає єдиного податку.

11. Вважаємо, що важливим напрямом податкової реформи має стати встановлення оптимального рівня податкового навантаження для сприяння подальшому економічному зростанню. Здійснити заходи щодо вдосконалення системи адміністрування податків, створити умови, що ускладнюють ухилення від сплати податків, суттєво обмежити використання податкових пільг та розробити оптимальні методи розподілу податків. Якщо це буде успішно, можна досягти позитивного ефекту від податкових надходжень.

12. Бюджетний процес повинен відповідати вимогам прозорості, що є важливою передумовою суспільного пошуку фіскальних проблем та взаємодіяння з державними органами влади для їх рішення. Відсутність належної прозорості бюджету загрожує базовим принципам цивільного суспільства та зароджує підозри щодо невідповідних дій органів місцевого самоврядування. Сьогодні фіскальні переваги повинні проходити погодження із громадськими інтересами. Фінансова децентралізація належного рівня є результатом оптимального співвідношення інтересів держави та цивільного населення.

13. Враховуючи міжнародні демократичні прагнення, одним із варіантів покращення систематизації видатків в Україні є розробка демографічного, гендерного та регіонального підходів до розподілу видатків. Зважаючи на вагомість аграрного сектору бюджету, дозволено сформулювати чіткий вид сільськогосподарського бюджету з включенням географічних факторів.

СПИСОК ВИКОРСИТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Desdiani, N. A., Sabrina, S., Husna, M., Budiman, A. C., Afifi, F. A. R., & Halimatussadiah, A. (2022). Local budget resilience in times of Covid-19 crisis: Evidence from Indonesia. *Economies*, 10(5), 108.
2. McDonald, B., & Larson, S. (2020). Implications of the coronavirus on sales tax revenue and local government fiscal health. *Journal of Public and Nonprofit Affairs*, 6(3), 377-400.
3. Rahman, F. A., Sahabuddin, R., & Karim, A. (2021). The Effectiveness for Regional Budget of Revenue and Expenditure as a Control Tools in Enrekang Regency Governments. *Saudi J Econ Fin*, 5(4), 173-179.
4. Su, M. (2020). Local Governments' Responses to Revenue Changes: The Effects of Unreserved General Fund Balances. *International Journal of Public Administration*, 43(11), 964-976.
5. Бак Н., Харовська А. Війна як чинник формування податкових надходжень бюджету України. *Фінанси, облік і оподаткування*, 2023, 21-37.
6. Бондарук Т. Фіскальна політика України як чинник сталого розвитку територій в умовах воєнного стану. *Економічні горизонти*, 2023, (3 (25)), 57-67.
7. Буличева Н. А., Буличев, А. О. Правовий аналіз формування податкових надходжень місцевих бюджетів: міжнародний досвід. *Наука та правоохорона*, 2021, (3 (53)), 58-67.
8. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
9. Варцаба В. І., Мулеса Е. В., Придко Р. О. Аналіз наповнення місцевих бюджетів України в умовах воєнного стану. *Сучасні тенденції розвитку економіки і культури в Україні та світі*, 2023. Вип. 1., с. 125-136.
10. Волохова І. С. Формування доходів бюджетів за рахунок податку на доходи фізичних осіб в Україні. *Трансформаційна економіка*, 2023, (3 (03)), 10-15.
11. Державний веб-портал бюджету для громадян, 2023. URL: <https://openbudget.gov.ua/>

12. Економіка регіонів України в умовах війни: ризики та напрямки забезпечення стійкості: науково-аналітичне видання / наук. Ред Сторонянська І.З. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України», 2022. 70 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).
13. Єрмоменко А. Місцеві бюджети у системі фінансового забезпечення територіальних громад. *Економічний вісник університету*, 2023. Вип. 57. С. 132–137
14. Західна О., Бундз Н. Аналіз дохідної частини місцевих бюджетів України в умовах воєнного стану. *Молодий вчений*, 2022, (12 (112)), 84-91.
15. Канєва Т. В., Карпенко М. Ю. Доходи місцевих бюджетів як інструмент забезпечення соціально-економічного розвитку території. *Проблеми економіки*, 2023. Т. 55. Вип. 1. С. 185–191
16. Кнейслер, О., Спасів, Н., & Маринчак, Л. (2022). Modern tools for forming the optimal structure of revenues of territorial communities' budgets. *Financial and credit activity problems of theory and practice*, 3(44), 110-121.
17. Конституція України : станом на 1 лип. 2023 р. / Верховна Рада України. Суми : ТОВ «ВВП Нотіс», 2023. 56 с.
18. Коровій В. В. Податкові надходження як складова доходів місцевих бюджетів. *Бизнес Інформ*, 2020, (3 (506)), 328-336.
19. Ломачинська І. А., Чуркіна І. Є. Децентралізація місцевих бюджетів в Україні: виклики в період війни. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2022. № 20. С. 29–31
20. Мельник А. Підвищення конкурентоспроможності територіальних громад в умовах реалізації нової регіональної політики України. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2019. № 1. С. 21–36. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2019.01.021>
21. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
22. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL:

<http://www.minfin.gov.ua>.

23. Офіційний сайт Чортківської ОТГ. URL: <https://www.chortkivmr.gov.ua/golovna-storinka/miska-rada/chortkivska-miska-ob-yednana-terytorialna-gromada/>

24. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Хомюк Н. Л., Войчук М. В., Савчук А. Ю., Коломечюк В. В., Цимбалюк С. М. Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання: монографія. Луцьк : Вежа-Друк. 2022. 514

25. Піхоцька О. М. Ющик Ю. В. Аналіз виконання бюджетів в період воєнного стану. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. Серія економічна. 2022. Вип. 35. С. 25–32.

26. Подзізей О., Коробчук Т. Фінансове забезпечення відновлення конкурентоспроможності територіальних громад в Україні. *Економіка та суспільство*, 2023. (48). 25-31.

27. Польова О. Децентралізація у забезпеченні стійкого економічного та соціального розвитку територіальних громад. *Економіка та суспільство*, 2022. (37). 47-53.

28. Пономарьова Т. В., Комлева М. А. Огляд фіскальної децентралізації в розрізі податків місцевих і державного бюджетів України. *Бізнес Інформ*, 2021, (1), 251-257.

29. Про Державний бюджет України на 2024 рік: Закон України від 09.11.2023 р. № 3460-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>

30. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>

31. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

32. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97->

%D0%B2%D1%80/ed19970521

33. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97- ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

34. Слатвінська М. О., Шатковська Є. О. Податкові надходження місцевих бюджетів в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми розвитку фінансів в умовах цифровізації економіки України*, 2023, 173-175.

35. Фугело П., Савіцька С. Вплив пандемії covid-19 на наповнення місцевих бюджетів. *Економічний дискурс*, 2020, (2), 86-94.

36. Черевань І. В., Бородин Б. М. Перспективні зрушення регіонального розвитку в умовах воєнних викликів. *Наукові перспективи*, 2023. № 1(31). С. 190–199.

37. Шматковська Т. О., Подзізей О. О. Концептуальні засади підвищення конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад. *Економічний форум*. 2020. № 4. С. 77–85.

38. Шура О. В. Резерви нарощування податкових надходжень місцевих бюджетів.. In *The 1 st International scientific and practical conference “Innovations and prospects in modern science” (January 15-17, 2023) SSPG Publish, Stockholm, Sweden. 2023. 425 p. (p. 389).*

39. Юрчишена Л. В., Піркл О. М. Прагматизм податкових надходжень до місцевих бюджетів України в умовах воєнного часу. *Актуальні проблеми розвитку фінансів в умовах цифровізації економіки України*, 2024, 145-147.